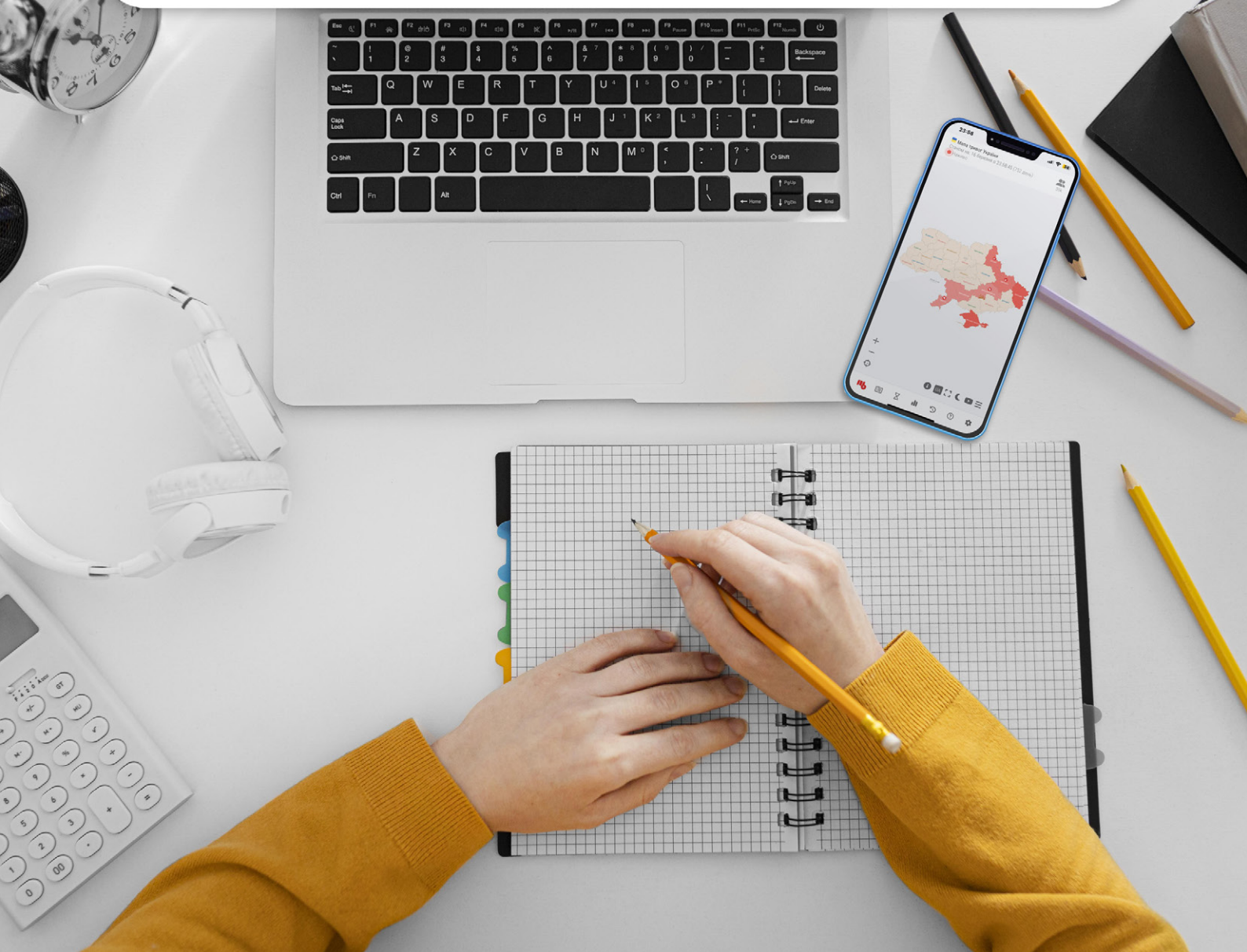

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

**підготовки майбутніх вчителів у закладах
вищої освіти щодо цілей, змісту й методології
викладання в період воєнного часу та
відновлення освітнього процесу
після деокупації**

Аналітичний звіт за результатами моніторингового дослідження підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти щодо цілей, змісту й методології викладання в період воєнного часу та відновлення освітнього процесу після деокупації

Автори дослідження:

Валентина Потапова, керівниця напрямку національної адвокатури ГО ЦГП «Альменда», експертка з освітньої політики в умовах війни, прав дітей на тимчасово окупованих територіях та реінтеграції деокупованих територій України

Олег Охредько, освітній експерт та аналітик, автор модельних програм з історії України та Всесвітньої історії, автор підручників з громадянської освіти для ЗВО та ЗЗСО

Валерія Куберська, юристка, експертка з питань забезпечення права на освіту дітей та молоді, які проживають на тимчасово окупованих територіях України

Загальна редакція: **Валентина Потапова**

Літературна редакція: **Юлія Шекет**

Дизайн: **Олена Афанасьєва**

Це видання містить результати дослідження та рекомендації щодо трансформації системи підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти України в умовах війни та для потреб повоєнного відновлення, проведеного ГО «Центр громадянської освіти «Альменда»» протягом 2024–2025 років. Дослідження охопило аналіз державних стандартів, освітніх програм і практик у 18 педагогічних закладах вищої освіти, а також базується на результатах опитувань, фокус-груп та глибинних інтерв'ю зі студентами, викладачами й адміністрацією ЗВО.

Наведене дослідження дозволяє оцінити, наскільки чинна система педагогічної освіти відповідає викликам, пов'язаним з повномасштабною війною: роботою з учнями з деокупованих територій, подоланням освітніх втрат, забезпеченням психосоціальної підтримки, збереженням громадянської ідентичності, а також знаннями в сфері прав людини й міжнародного гуманітарного права. У звіті окреслено ключові розриви між академічною підготовкою та вимогами шкільної практики, а також запропоновано практичні шляхи модернізації освітнього процесу на рівні ЗВО.

Видання буде цікавим для освітян, розробників політик, представників Міністерства освіти і науки України, педагогічних університетів, міжнародних партнерів, а також усіх, хто працює над реформуванням педагогічної освіти у воєнний і повоєнний періоди.

Дослідницька команда дякує всім закладам освіти, що надали доступ до освітніх програм, долучилися до інтерв'ювання та поділилися досвідом трансформації підготовки вчителів у складних умовах.

Аналітичний звіт підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Актуальність дослідження	4
Методологія моніторингового дослідження	7
Ключові означення й скорочення	10
РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	13
1.1. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАЯВНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПІДґРУНТЯ АДАПТАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	14
1.2. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ	19
1.3. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ТА ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ НА РІВНІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗВО	30
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	36
2.1. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИПУСКНИХ КУРСІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (кількісне дослідження)	37
2.2. РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУП ТА ІНТЕРВ'Ю УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО (якісне дослідження)	45
РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ Й РЕКОМЕНДАЦІЇ	53
3.1. ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК	54
3.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ	55
I. Для Міністерства освіти і науки України	55
II. Для закладів вищої педагогічної освіти (ЗВО)	57
III. Для міжнародних партнерів, донорських організацій і міжурядових структур	58

ВСТУП

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розпочата в 2014 році збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила чимало проблем для реалізації громадянами України права на освіту.

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року РФ в Україну сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала значних змін. Інтенсивність бойових дій, бомбардування майже всіх міст України — усе це заважає повноцінному освітньому процесу. [Станом на 2024–2025 навчальний рік](#) в Україні у закладах загальної середньої освіти працюють 349 698 учителів (без урахування сумісників), із них 282,1 тис. залучені до безпосереднього навчання, 74,9 тис. викладають у молодших класах, а за кордоном перебувають 5410 педагогів.

Крім того, за висновками дослідження «Вчителі України: кадровий потенціал тенденції та моделювання потреб до 2030 року»¹, потреба в освітніх кадрах найближчим часом постане дуже гостро. Найзначніших втрат учительський склад зазнав із початком повномасштабного вторгнення: за останні два роки він скоротився на 12% (39,8 тис.). Найбільшу частку педагогів втратили Луганська, Херсонська, Донецька та Запорізька області. До 2030 року в українській системі освіти може бракувати 366 тис. вчителів. За умови нормативного наповнення класів потреба може скоротитися, проте однаково бракуватиме 108,3 тис. педагогів.

Варто звернути увагу на дослідження Державної служби якості освіти України щодо якості організації освітнього процесу в умовах війни². Згідно з результатами досліджень, кількість учителів, яких бракує для забезпечення якісного освітнього процесу, якщо порівняти з 2022–2023 навчальним роком, зростає (на 3%). Причини змін у контингенті вчителів: звільнення за власним бажанням; призов на військову службу; відпустка без збереження заробітної плати; призупинення трудового договору; простій закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО).

Нова ситуація змусила уряд, освітніх управлінців, громадянське суспільство шукати оперативних рішень. Як організовувати освітній процес дітям у місцях постійного проживання та в місцях евакуації? Коли завершувати навчальний рік? Як оцінювати учнів і видавати їм документи про освіту? Як долати освітні втрати та розриви? Як надавати психологічну підтримку учасникам освітнього процесу? Як готувати кадровий резерв для деокупованих територій? Як проводити атестацію педагогічних працівників? Як навчати студентів педагогічних вишів? І це не повний перелік.

Як показали результати зазначених вище досліджень, нова ситуація створила серед учителів високий запит на вдосконалення знань щодо подолання викликів.

Серед викликів вчителі вказували: відсутність живого спілкування між вчителем та учнями/ученицями (до найбільших перепонов освітнього процесу це віднесли 71% педагогів), невміння учнів/учениць самостійно вчитися (39%), брак зворотного зв'язку щодо навчального поступу від учителів (7%), зниження мотивації учнів/учениць до навчання (50%), нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів (35% та 16% відповідно), брак підтримки батьків (18%).

Необхідність реагування на виклики призводить до зростання серед педагогічних працівників ЗЗСО попиту на науково-методичну підтримку. Про це свідчать порівняння відповідей вчителів

1 <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovyyj-potentsial/>

2 <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/opituvannya-doslidzhennya-vivchennya-za-2024/>

на запитання: «Якої підтримки ви потребуєте для більш продуктивної роботи?» у дослідженнях Державної служби якості освіти України за 2022–2023 н. р³. та за 2023–2024 н. р⁴. Потреба у методичній підтримці зросла майже на 10%, а в психологічній підтримці в регіонах, наближених до зони активних бойових дій, — на 11%. Наприклад, 52% опитаних вказали, що потребують більше знань для розуміння концепту психічного здоров'я. Показово, що молодші вчителі висловлюють більшу потребу в цих знаннях, ніж педагоги старшого віку.

Автори цього моніторингу⁵ також провели опитування педагогів і керівників закладів освіти щодо потреби в удосконаленні професійних компетенцій. Дані анкетування показують недостатнє розуміння того, як реагувати на проблеми й потреби. Майже половина вчителів указала, що навичок подолання викликів недостатньо.

Які з наведених викликів потребують удосконалення ваших професійних компетенцій? Можна обрати декілька варіантів

163 відповіді

Джерело: опитування вчителів

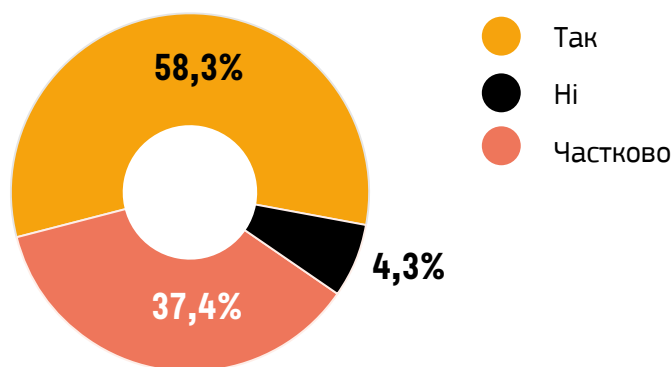
3 <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-oslavity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>

4 https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita-pid-chas-viyni-opituvannya_2024.pdf

5 ГО ЦГП «Альменда».

Під час навчання чи достатньо вам навичок та компетенцій для подолання викликів, пов'язаних із війною?

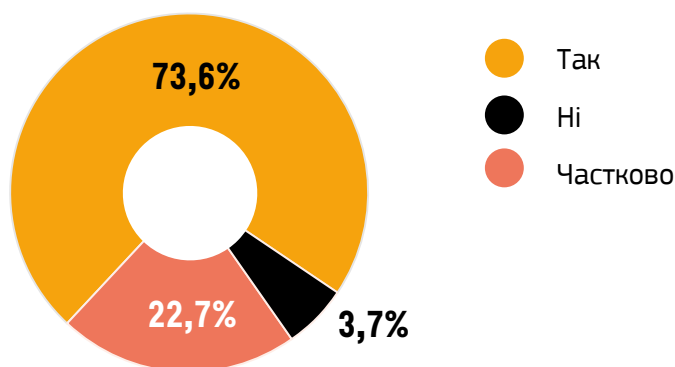
163 відповіді

Джерело: опитування вчителів

Чи задовольняють вас запропоновані програми курсів підвищення кваліфікації?

163 відповіді

Джерело: опитування вчителів

У цих умовах суттєву підтримку професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників мали б надати педагогічні університети, але, згідно з результатами дослідження Державної служби якості освіти України (див.таблицю), педагоги отримують менше підтримки від закладів вищої освіти.

таблиця

Оцініть системність підтримки	2022–2023 н. р.	2023–2024 н. р.
Отримую системну підтримку	16%	13%
Отримую підтримку час від часу	21%	24%
Отримую підтримку вкрай рідко	16%	18%
Не отримую підтримки	47%	44%

Отже, актуалізується необхідність дослідження діяльності педагогічних університетів у контексті їхнього потенціалу щодо поповнення вчительських лав та підтримки інновацій у педагогічній практиці. Зокрема, це стосується розроблення і впровадження новітніх педагогічних методик, дослідження актуальних проблем освіти та пошуку ефективних підходів до їх введення в освітній процес.

Станом на початок 2023–2024 навчальних років в Україні було 94,1 тис. здобувачів педагогічної освіти. 28% студентів здобувають професію вчителя початкових класів, дещо менше (20%) — вчителя мовно-літературної галузі. Студентів природничої галузі менше майже вдвічі (12%), а математичної — у п'ять разів (4%)⁶.

У 2024–2025 навчальному році найбільше студентів [зараховано за спеціальністю «середня освіта»](#) — 6100 на бюджет і 2500 на контракт. На контракті за цією спеціальністю навчатимуться ще 2500 майбутніх учителів.

Однак окремих досліджень щодо забезпечення підготовки майбутніх вчителів як частини кадрового резерву для викладання в закладах середньої освіти з урахуванням викликів, спричинених російсько-українською війною, на момент початку моніторингу (2024 рік) не було виявлено.

Тож, з огляду на те, що вища педагогічна освіта спрямована на професійну підготовку педагогічних кадрів до освітньої діяльності, особливої ваги набуває дослідження змін, що відбулися у підготовці майбутніх учителів у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. Зокрема, йдеться про трансформацію цілей, змісту та методології викладання і під час війни, і в період відновлення освітнього процесу після деокупації та у поствоєнний період.

Необхідність додаткових досліджень щодо прогнозування ключових освітніх показників у сфері галузевого управління в умовах війни підкреслена у висновках Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики».

У Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року також зазначено, що зміст освіти має бути адаптований і трансформований відповідно до викликів, спричинених війною.

Очевидно, що ці умови зумовлюють потребу в гнучкості, застосуванні варіативних стратегій навчання та в урізноманітненні підходів до підготовки вчителів, здатних ефективно працювати в умовах затяжної війни.

Один із ключових способів забезпечення цієї потреби — якісна підготовка у педагогічних закладах вищої освіти викладацького складу, зокрема, здобувачів освіти.

МЕТОДОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ

Методологія моніторингу щодо підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти щодо цілей, змісту й методології викладання в період воєнного часу і відновлення освітнього процесу після деокупації та післявоєнного відновлення (далі — моніторинг) визначає цілі проведення, об'єкт і предмет, проблемні питання та методи проведення дослідження.

Мета моніторингу: виявлення й відстеження освітньої діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО) щодо **адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти з урахуванням викликів російсько-української війни у системі середньої освіти.**

ЗАВДАННЯ МОНІТОРИНГУ

1. Дослідити концептуальні та стратегічні документи державних органів України, які створюють підґрунтя щодо адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти до викладання в умовах війни та післявоєнної відбудови.
2. Дослідити стан підготовки майбутніх вчителів до того, щоб навчати у системі середньої освіти з урахуванням викликів російсько-української війни.
3. Провести формальну експертизу законодавства, що регулює сферу моніторингу (кабінетний аналіз):
 - у державних стандартів вищої освіти (далі — СВО);
 - у професійних стандартів вчителя (далі — ПСВ);
 - у державних програмах.
4. Провести аналіз таких освітніх компонентів закладів вищої освіти (змістова експертиза):
 - освітніх програм;
 - робочих навчальних програм;
 - силабусів;
 - методичних рекомендацій щодо викладання;
 - матеріалів лекції та семінарів;
 - матеріалів підсумкового оцінювання, тематики випускних робіт.
5. Провести польове дослідження безпосередньо в ЗВО щодо формування компетентностей у випускників відповідно до теми моніторингу.
6. Дослідити відповідність сформованих компетентностей у здобувачів освіти (ЗВО) до готовності працювати в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Об'єктом моніторингу є ЗВО, що проводять підготовку у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 013 «Початкова освіта» та спеціальністю 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» на бакалаврському та магістерському рівнях⁷.

⁷ На момент проведення моніторингу згідно з Постановою КМУ № 1021 від 30 серпня 2024 відбулася зміна коду та найменування спеціальності, а саме: галузь знань — А «Освіта», спеціальність — АЗ «Початкова освіта» та спеціальність — А4 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)».

Для участі в дослідженні ЗВО відбирали з генеральної сукупності (дані Реєстру суб'єктів освітньої діяльності) за такими критеріями:

- ЗВО, які надають освітню послугу у галузі знань «Освіта/Педагогіка», спеціальність 013 «Початкова освіта» та спеціальність 014 «Середня освіта за предметними спеціальностями» на двох освітніх рівнях «бакалавр» і «магістр»⁸;
- ЗВО, які мають чітку фахову спрямованість, на що вказує термін «педагогічний» у назві закладу;
- розташування ЗВО (принцип регіональності) та обов'язкова представленість ЗВО, що були переміщені після повномасштабного вторгнення.

За результатами були відібрані **18 ЗВО**, що складає близько 20%, тож вибірка є репрезентативною⁹.

ПРЕДМЕТ МОНІТОРИНГУ

В основу **предмета моніторингу** покладені такі категорії: **цілі, зміст і методи навчання, компетентності здобувачів освіти та професійні компетентності вчителя**. А саме: наявність/відсутність на рівні програмних цілей, змісту, методології викладання та визначених компетенцій тем «Міжнародне гуманітарне право», «Протидія пропаганді РФ / ІПСО», «Медіаосвіта / критичне мислення», «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу», «Подолання освітніх втрат та розривів», «Українська національна та громадянська ідентичність» тощо.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОНІТОРИНГУ

Для проведення моніторингу освітньої діяльності ЗВО щодо адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти відповідно до викликів російсько-української війни були сформульовані такі проблемні питання:

- Чи створює законодавство України підґрунтя для підготовки в закладах вищої освіти педагогів до викладання в умовах війни та післявоєнної відбудови?
- Чи включені до СВО та ПСВ компетентності щодо здатності розв'язувати завдання, пов'язані з викликами російсько-української війни?
- Чи включені до СВО та ПСВ результати навчання, які дозволяють швидко адаптуватися до викладання в умовах викликів російсько-української війни?
- Чи проводиться відповідна до викликів російсько-української війни підготовка майбутніх вчителів в ЗВО?
- Чи відображено у навчально-методичній документації ЗВО та лекційних матеріалах складові, які присвячені темам предмету моніторингу, та чи виділено години?
- Яку термінологію і лексику у СВО та у навчально-методичній документації ЗВО загалом використано?
- Які компетентності формуються у випускників відповідно до теми дослідження?

⁸ У цьому звіті зберігається назва галузі знань, затверджена до ухвалення Постанови КМУ № 1021 від 30 серпня 2024 року «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text>. Адже затвердження методичних рекомендацій щодо відповідності освітніх програм спеціальностям, за якими готують здобувачів вищої освіти, та деталізованим галузям Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 має відбутися не раніше травня 2025 року.

⁹ <https://drive.google.com/file/d/1QJKuKYJ8vdQWMcSOMK71Gg3YynC6A0lu/view?usp=sharing>

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ

Дослідження проводили у період з вересня 2024 року по червень 2025 року.

Дослідження проводили поетапно відповідно до завдань моніторингу та проблемних питань.

1 етап — аналітична експертиза певних документів щодо визначення законодавчого підґрунтя для підготовки в університетах України педагогів(-инь) до викладання в умовах війни та після-воєнної розбудови.

2 етап — аналітична експертиза державних стандартів вищої освіти України, професійних стандартів вчителя та національної рамки кваліфікацій.

3 етап — аналітична експертиза на рівні змісту та методології викладання у визначених ЗВО наявності/відсутності тем «Міжнародне гуманітарне право», «Протидія пропаганді РФ / ІПСО», «Медіаосвіта / критичне мислення», «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу», «Подолання освітніх втрат і розривів» та включення особистої мотивації для студента(-ки) щодо отримання знань у відповідних темах.

4 етап — визначення прогалів, інформації, якої бракує у відкритих джерелах для об'єктивного моніторингу та проведення «польового дослідження» у п'яти ЗВО.

5 етап — синхронізація результатів експертиз і підготовка аналітичного звіту з рекомендаціями.

МЕТОДИ ЗБИРАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА АНАЛІЗУ

Під час проведення дослідження автори використовували доступні методи збирання інформації в контексті мети та дослідницьких проблем, які включали кабінетний аналіз документів і польове дослідження.

Кабінетне дослідження:

- аналіз права (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», стратегічні документи Міністерства освіти і науки України, інші нормативно-правові акти тощо);
- аналіз державних стандартів вищої освіти та професійних стандартів;
- аналіз результатів досліджень дотичних до теми моніторингу;
- аналіз освітніх компонентів у ЗВО (об'єкт моніторингу);
- контент-аналіз вебсторінок.

Польове дослідження:

- опитування різних груп респондентів;
- фокус-групи.

Очікуваний результат моніторингу: підготовлені висновки щодо аналізу стану готовності майбутніх учителів навчати у системі середньої освіти з урахуванням викликів російсько-української війни; надані відповідні рекомендації Міністерству освіти і науки та ЗВО України.

КЛЮЧОВІ ОЗНАЧЕННЯ Й СКОРОЧЕННЯ

Акредитація освітньої програми — оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти.

Державний стандарт вищої освіти — це сукупність вимог до змісту та результатів навчання в закладах вищої освіти та наукових установах; визначає, що повинні знати, вміти, та володіти здобувачі вищої освіти за кожним рівнем вищої освіти та у межах конкретної спеціальності.

Кабінетне дослідження — це збір, вивчення, систематизація і аналіз інформації із використанням наявних загальнодоступних джерел і матеріалів

Компетентність — здатність людини успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей.

Моніторингове дослідження — це систематичний процес збору, аналізу та оцінки інформації про стан об'єкта (процесу, системи, тощо) для відстеження його змін, оцінки ефективності та прогнозування майбутніх тенденцій.

Національна рамка кваліфікацій — системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів. Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами й організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами для розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Освітні компоненти — навчальні дисципліни, індивідуальні завдання, практики, контрольні заходи тощо.

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма — система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Професійний стандарт вчителя — нормативний документ, який визначає необхідні компетентності, знання та навички, якими має володіти педагог для ефективної роботи та відповідності сучасним вимогам до освіти.

Результати навчання (програмні) — знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання й розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти, та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Робоча програма навчальної дисципліни — нормативний документ університету, що визначає місце навчальної дисципліни в системі професійної підготовки фахівця, мету й завдання її вивчення, роль і значення дисципліни для оволодіння здобувачами вищої освіти системою необхідних знань та вмінь.

Силабус — документ, який надає основну інформацію про освітній компонент у стислій формі, зокрема, може включати інформацію про тематику, види завдань, критерії оцінювання тощо.

Стандарт вищої освіти — це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

ДСЯОУ — Державна служба якості освіти України

ЗВО — заклад вищої освіти

ЗЗСО — заклад загальної середньої освіти

ЗК — загальні компетентності

ЗУ — закон України

ІК — інтегральна компетентність

ІПсО — інформаційно-психологічна операція

МГП — міжнародне гуманітарне право

МОН — Міністерство освіти і науки України

МППЛ — міжнародне право прав людини

НРК — Національна рамка кваліфікацій

ПСВ/ПС — професійний стандарт вчителя

ПРН/ПР — програмні результати навчання

РН — результати навчання

СВО — стандарт вищої освіти

СК — спеціальні компетентності

РОЗДІЛ 1.

РЕЗУЛЬТАТИ КАБІНЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ НАЯВНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПІДґРУНТЯ АДАПТАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ¹⁰ ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПИТАННЯ

У цьому розділі представлено основні результати аналізу Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», стратегічні та концептуальні документи Міністерства освіти і науки України (далі — МОН) та інших центральних органів виконавчої влади, накази та листи МОН тощо. За результатами експертизи проаналізовано близько 40 нормативно-правових актів. Головне завдання експертизи — *визначити стан нормативно-правового поля України у сфері адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти відповідно до викликів російсько-української війни.*

Чи створює законодавство України підґрунтя для підготовки в закладах вищої освіти педагогів до викладання в умовах війни та післявоєнної відбудови?

Чи є правові новели, що визначають державну політику, принципи й норми, які можуть сприяти або перешкоджати адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти із урахуванням впливу в системі середньої освіти викликів російсько-української війни?

Загальний висновок

Загалом нормативно-правове поле України має законодавче підґрунтя та сприяє адаптації й трансформації навчання здобувачів педагогічної освіти з урахуванням впливу у системі середньої освіти викликів російсько-української війни.

- ЗУ «Про освіту» та «Про вищу освіту» закріплюють загальні положення, що стосуються адаптації системи освіти до забезпечення потреб суспільства, ринку праці й держави у кваліфікованих фахівцях.
- Освітнє законодавство закріплює автономію й академічну свободу закладів вищої освіти, що надає можливість ЗВО бути більш гнучкими та самостійно змінювати зміст і методології викладання й навчання.
- Розроблена комплексна державна політика щодо утвердження української ідентичності. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» сприяв створенню низки нормативно-правових актів, які чітко врегулювали основні засади й механізми реалізації цього Закону, а саме: Стратегії утвердження ідентичності, Концепції державної цільової програми (і самої Державної цільової програми), а також Порядку підготовки відповідних фахівців та Типової програми. Також є Положення щодо моніторингу впровадження з визначеними критеріями.
- На концептуальному і стратегічному рівні затверджені документи, що свідчать про необхідність трансформації системи освіти з урахуванням викликів російсько-української війни.
- Основні виклики, що впливають на необхідність трансформації й адаптації підготовки вчителів до організації навчального процесу в системі загальної середньої освіти: подолання освітніх втрат здобувачів освіти; реінтеграція (політика інтеграції українців, які перебували за кордоном або на окупованих територіях, в українське суспільство); збереження україн-

¹⁰ Аналітична записка за результатами експертизи положень законодавства України в сфері освіти: <https://drive.google.com/file/d/1OSu5-olgACK99UFU3vgTS0BNoWVhR5jX/view?usp=sharing>

ської національної та громадянської ідентичності; необхідність психологічного супроводу освітнього процесу в умовах воєнного й післявоєнного часу.

- Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій рекомендує необхідність формування цілісної державної політики щодо викликів, спричинених російсько-українською війною, а також зазначає пріоритетність організаційного забезпечення напрямів освітньої діяльності.

Закон України «Про освіту»¹¹

Відповідно до цього Закону, засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності, зокрема, є академічна й організаційна автономія закладів освіти, а також академічна свобода (самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності), що дає можливість закладам освіти гнучко реагувати на виклики й потреби суспільства.

Додані статті 40-1 «*Особливості визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України*» і 57-1 «*Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану*».

Ст. 54 передбачає, що «*держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного)*», а також, що «*документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади*».

Закон України «Про вищу освіту»¹²

Ст. 3, що регламентує принципи державної політики у сфері освіти, додався також «*принцип сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості*».

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» ¹³ та Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року	Спрямований на формування державної політики щодо запобігання викликам, пов'язаним із загрозами збереження української ідентичності, особливо в умовах російсько-української війни, він є відповідним реагуванням на такі виклики. <i>«основними проблемами (викликами і загрозами) є: (...) необхідність підготовки фахівців, які зможуть бути залучені до процесів реінтеграції населення тимчасово окупованої території».</i> <i>«основними причинами виникнення проблем у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є: (...) відсутність механізмів та системних підходів щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, які також зможуть бути залучені до процесів реінтеграції населення тимчасово окупованої території».</i>
Концепція розвитку педагогічної освіти (Наказ МОН від 16.07.2018 р. № 778) ¹⁴	Концепція вказує на необхідність трансформації та впровадження змін з урахуванням викликів російсько-української війни. <i>«II. Трансформація вищої та фахової передвищої освіти за педагогічними спеціальностями</i> <i>2.1. Головне завдання трансформації педагогічної освіти</i> Головним завданням трансформації педагогічної освіти є забезпечення її випереджувального розвитку. <i>2.2. Ключові завдання різних рівнів педагогічної освіти</i> Завданням другого (магістерського) рівня вищої педагогічної освіти є підготовка висококваліфікованих педагогічних працівників (...), які здатні розв'язувати складні задачі та проблеми навчання, виховання й розвитку (...). Педагогічні працівники зі ступенем магістра мають бути здатними брати участь у створенні та впровадженні нового змісту освіти та новітніх методик (технологій) навчання, поєднувати власну педагогічну (науково-педагогічну, мистецько-педагогічну) діяльність на високому професійному рівні з поширенням кращої практики, експертною діяльністю та наставництвом на основі власного педагогічного досвіду (...). <i>Завданням першого (бакалаврського) рівня вищої педагогічної освіти є підготовка кваліфікованих педагогічних працівників (...), які здатні вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми навчання, виховання та розвитку (у тому числі, такі, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов), що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук».</i>

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

¹⁴ <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року ¹⁵	Стратегічна ціль 2.3. Зміст освіти адаптовано та трансформовано у зв'язку із викликами війни. Операційна ціль 2.3.1. Зміст освіти відповідає національним ідеям держави та сприяє формуванню національної ідентичності учнів. <i>Завдання:</i> 2.3.1.1. Розроблення та впровадження <u>нових стратегічних наративів щодо формування національної ідентичності.</u> 2.3.1.2. Оновлення навчальних матеріалів із сучасної історії України. 2.3.1.3. <u>Оновлення навчальних програм та навчально-методичних матеріалів із курсу «Захист України».</u> Операційна ціль 2.3.3. <u>Ефективна та стійка система надолуження освітніх втрат забезпечує освітні потреби здобувачів освіти, які постраждали від війни, переселення чи зазнали впливу пандемії. (...)</u> 2.3.3.4. <u>Розроблення / оновлення (і подальша реалізація) навчальних програм, навчально-методичних матеріалів відповідно до потреб воєнного / повоєнного часу.</u>
План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2024 р. № 897-р) ¹⁶	Окремий розділ «2. Формування кадрового резерву для забезпечення закладів та установ освіти на деокупованих територіях, зокрема органів управління. В цьому розділі пропонується до 1 квітня 2025 року оновити професійний стандарт, ухвалений у серпні 2024 року: «3) оновлення професійного стандарту вчителя із урахуванням компетентностей, необхідних для роботи на територіях України, які зазнали тимчасової окупації».
Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021) ¹⁷	«Розвиток освітніх та адаптаційних програм, впровадження закладами освіти програм обміну, навчання та стажування за кордоном для дітей та молоді з тимчасово окупованої території». «Розроблення і впровадження комплексних методик щодо подолання наслідків мілітаризації освіти та перенавчання дітей і молоді на деокупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя».

15 <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diialnosti-mon-do-2027-roku>

16 <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-vidnovlennia-osvity-na-deokupovanykh-terytoriah-na-20242027-roky-i200924-897>

17 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#n11>

Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання»¹⁸

Згідно з висновками слухань, пріоритетності набуває організаційне забезпечення таких напрямів освітньої діяльності:

- *«організація освітнього процесу в умовах очного/дистанційного/змішаного навчання;*
- *посилення роботи щодо забезпечення соціально-емоційного розвитку;*
- *посилення заходів безпеки життєдіяльності, зокрема просвіта щодо цивільного захисту;*
- *організація роботи з подолання освітніх втрат із застосуванням діагностувальних методик їх виявлення;*
- *навчання на засадах індивідуального й диференційованого підходів;*
- *актуалізація національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції як інтеграційної основи соціокультурного аспекту змісту освіти;*
- *психологічний супровід освітнього процесу в умовах воєнного й післявоєнного часу».*

«2. Кабінету Міністрів України:

2.1. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про Національну програму подолання освітніх втрат і освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, на період 2023–2030 років».

«13. Міністерству освіти і науки України, закладам вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти:

передбачити включення питань вимірювання освітніх втрат і розривів та ефективних методів/технологій їх подолання в освітні програми закладів вищої педагогічної освіти й систему післядипломної педагогічної освіти».

Проте під час аналізу нормативно-правових актів було виявлено таке:

- станом на час проведення експертизи відсутня комплексна державна політика щодо підготовки педагогів до роботи відповідно до викликів і в умовах російсько-української війни;
- зміни законодавства щодо підготовки вчителів відповідно до викликів війни переважно стосуються цілковито підвищення кваліфікації, проте не охоплюють підготовки людей, що навчаються у закладах вищої освіти за спеціальностями «Початкова освіта» та «Середня освіта» (за предметними спеціальностями);
- педагогічні працівники закладів середньої освіти, які працюють в умовах російсько-української війни, потребують удосконалення професійних компетентностей відповідно до нових викликів (це організація освітнього процесу й умови викладання, емоційний стан учнів, відповідність навчальних матеріалів, протидія пропаганді та ІПСО, освітні втрати, оцінювання тощо).

1.2. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ПРОФЕСІЙНИХ СТАНДАРТІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ¹⁹

У цьому розділі представлено основні результати аналізу стандартів вищої освіти (далі — СВО), професійних стандартів (далі — ПС) та Національної рамки кваліфікації (далі — НРК), що є частиною дослідження щодо цілей, змісту й методології викладання підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти України в період російсько-української війни та відновлення освітнього процесу після деокупації. На момент проведення експертизи СВО затверджені практично за всіма спеціальностями, **виняток** — спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)».

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ

- Чи включені до СВО та ПС компетентності щодо здатності розв'язувати завдання, пов'язані з викликами російсько-української війни?
- Чи включені до СВО та ПС результати навчання, які дозволяють швидко адаптуватися до викладання в умовах викликів російсько-української війни?

Загальний висновок

- Система стандартів вищої освіти, що визначає обов'язкові вимоги до змісту освітніх програм, компетентностей і результатів навчання на всіх рівнях та спеціальностях, відіграє ключову роль у державному регулюванні вищої освіти. Проте чинна процедура перегляду й оновлення стандартів є надто тривалою та негнучкою, що не дозволяє оперативно адаптувати освітній процес до нових викликів, зокрема, спричинених російсько-українською війною.
- Національна рамка кваліфікацій (НРК) є базовим стратегічним документом, на основі якого формуються стандарти вищої освіти (СВО) та професійні стандарти (ПС). Вона охоплює всі галузі знань і рівні освіти, а тому має загальний характер і не містить прямих згадок про виклики, пов'язані з російсько-українською війною. Утім, положення НРК створюють потенціал для адаптації підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах війни. Зокрема, серед таких положень: «інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем»; «управління робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів».
- ЗВО станом на дату проведення аналізу використовують Стандарти вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня спеціальності 013 «Початкова освіта».
- Стандарти вищої освіти для спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня відсутні, що створює складнощі для ЗВО під час розроблення ОП.
- Освітні програми за спеціальностями 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» ЗВО розробляють на основі наявної нормативно-правової бази.

19 Аналітична записка за результатами експертизи Національної рамки кваліфікацій, стандартів вищої освіти України та професійних стандартів вчителя: https://drive.google.com/file/d/1HSRMOFsSX01_DZWbU6ovIFG1Zgz5eY0E/view?usp=sharing

- У проаналізованих СВО та ПС відсутні прямі посилання на існування наявних викликів російсько-української війни й не прописані компетенції та результати навчання, необхідні для їх подолання.
- При цьому у СВО та ПС наявні компетентності й результати навчання, сформованість яких надає можливість випускникам адаптуватися до розв'язування завдань, пов'язаних із викликами російсько-української війни.
- ПС, ухвалений у 2024 році, включає компетентності, необхідні для виконання всіх трудових функцій, та враховує виклики російсько-української війни, а саме *готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України*.

Проте за результатами експертизи варто зазначити таке.

Стандарт вищої освіти України, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 013 «Початкова освіта», перший (бакалаврський) рівень²⁰

Відповідно до дослідницьких питань щодо включення до СВО компетенцій, необхідних для підготовки педагогів з урахуванням викликів, пов'язаних з російсько-українською війною, було встановлено, що окремих компетентностей щодо здатності викладати в умовах війни немає. Проте у стандарті в розділі V («Перелік компетентностей випускника») вказані компетентності, сформованість яких надає можливість випускникам адаптуватися до розв'язування завдань, пов'язаних з викликами російсько-української війни.

Загальні компетентності	ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
Спеціальні (фахові) компетентності	СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності. СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій

Програмні результати навчання (ПР)	ПР-01. Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти. ПР-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі. ПР-05. Організовувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання молодших школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.
---	--

Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальності 013 «Початкова освіта»

Документ був затверджений після початку повномасштабного вторгнення, він не містить прямих посилань чи вказівок на необхідність певних компетентностей та рівня підготовки, пов'язаних із подоланням викликів російсько-української війни в освіті. Проте під час формування певних компетентностей можливе врахування викликів російсько-української війни.

Загальні компетентності	ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 2. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
Спеціальні (фахові) компетентності	СК 7. Здатність інтегрувати знання й розв'язувати складні задачі, провадити дослідження та/або інноваційну діяльність з метою розвитку нових знань та процедур у сфері початкової освіти.
Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 1. Мати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності, уміння/навички розв'язання проблем початкової освіти, необхідні для проведення досліджень та/або провадження Інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур. ПРН 3. Створювати інноваційне інформаційно-освітнє середовище початкової школи, адаптувати його до різних умов реалізації освітнього процесу. ПРН 8. Розробляти навчально-методичне забезпечення та викладати освітні компоненти зі спеціальності 013 «Початкова освіта» в закладах фахової передвищої, вищої освіти.

Проект стандарту вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта» (за предметними спеціальностями).

Проект стандарту був розроблений після початку повномасштабного вторгнення, але він не містить згадок про необхідність володіння певними компетентностями задля викладання в умовах війни. Проте аналогічно до затверджених стандартів деякі його положення, що визначають компетентності та ПРН, можуть бути використані для формування певних компетентностей та отримання ПРН з урахуванням викликів війни.

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у сфері середньої освіти.
Загальні компетентності, спільні для всіх предметних спеціальностей	ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК2. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК5. Знання та розуміння предметної області, розуміння професійної діяльності. ЗК10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК16. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність. ЗК17. Здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології з дотриманням етично-правових норм в умовах євроінтеграційних процесів.
Фахові компетентності, спільні для всіх предметних спеціальностей	ФК6. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів. ФК7. Здатність розвивати в учнів критичне мислення. ФК9. Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів. ФК10. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.
Програмні результати навчання	РН4. Реалізовувати свої громадянські права і обов'язки, усвідомлювати та утверджувати цінності демократичного суспільства у професійній діяльності. РН12. Застосовувати методики і технології розвитку критичного мислення в учнів РН16. Орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність, оперувати нею у професійній діяльності.
Програмні результати навчання для предметних спеціальностей, 014.03 «Середня освіта (Історія)»	ПРН2. Висвітлювати історичний процес об'єктивно на основі різноманітних джерел, трактувань; виражено представляти контрверсійні та суперечливі теми; виявляти стійкість до маніпуляції суспільною свідомістю навколо історичних подій та їх інтерпретацій; розуміти соціальні наслідки зловживання історією. ПРН3. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії; застосовувати інтегроване мислення для вирішення актуальних проблем історії.

Проект стандарту вищої освіти України, другий (магістерський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)»

Проект був розроблений на десятий рік російсько-української війни, проте не містить прямих посилань на формування компетентностей і результатів навчання з урахуванням викликів російсько-української війни. Утім, опосередковано створює можливість формування певних компетентностей і результатів з урахуванням цих викликів.

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні задачі або проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується невизначеністю умов.
Загальні компетентності	ЗК2. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.
Фахові компетентності, спільні для всіх предметних спеціальностей	ФК4. Здатність до моделювання змісту навчання, формування в учнів ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання. ФК7. Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.
Компетентності предметних спеціальностей, 014.03 «Середня освіта (Історія)»	ПК2. Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань. ПК6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.
Програмні результати навчання (РН), спільні для всіх предметних спеціальностей	РН1. Демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області. РН4. Формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.
Програмні результати навчання для предметних спеціальностей	ПРН12. Здатність до соціальної взаємодії, займати активну громадянську позицію та робити усвідомлений вибір в умовах сучасного політичного плюралізму.

Проекти стандартів вищої освіти України для спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» — як на бакалаврському, так і на магістерському рівнях — розроблені, проте не затверджені офіційно. Наразі відбувається процес їхнього перегляду та підготовки нових редакцій. Попри відсутність чинного статусу, саме ці проекти стали базою для розроблення освітньої документації у низці закладів вищої освіти, зокрема:

- освітньо-професійних програм;
- робочих програм навчальних дисциплін;
- силабусів.

Тож навіть нечинні нормативно проєкти де-факто впливають на структуру та зміст освітнього процесу, включно з формулюванням компетентностей і програмних результатів навчання. Це підкреслює важливість швидкого затвердження оновлених стандартів, узгоджених із поточними викликами, зокрема — умовами війни та післявоєнного відновлення.

Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»

ПС був ухвалений на шостий рік від початку російсько-української війни, інформація щодо викликів російсько-української війни в тексті відсутня. Проте формування певних компетентностей можливе з урахуванням цих викликів.

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (громадянська компетентність).
Трудові функції	А. Навчання учнів предметів (інтегровані курси).
Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій)	Предметно-методична компетентність. A2.5. Здатність розвивати в учнів критичне мислення. A2.5.31. Технології розвитку критичного мислення учнів. A2.5.Y1. Формувати в учнів уміння аналізувати, обґрунтовувати, доводити власну думку, ставити запитання, висувати власні припущення, розрізняти факти і здогади, узагальнювати інформацію. A2.5.Y2. Застосовувати технології розвитку в учнів критичного мислення для розуміння себе, своїх цінностей та потреб, здатності до осмислення власних рішень та їх наслідків, навичок рефлексії. A2.5.Y3. Розвивати в учнів здатність протистояти інформаційному тиску, усвідомлювати маніпуляції. Інформаційно-цифрова компетентність. A.3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності. A.3.2. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси.

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом МОН № 1225 від 29 серпня 2024 року

Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» був ухвалений на десятий рік від початку російсько-української війни, на третій рік від початку повномасштабного вторгнення. У документі наявні позиції, які частково враховують виклики наслідків російсько-української війни, проте недостатньо враховані виклики тимчасово окупованих та деокупованих територій, поствоєнних дій та інших моментів, пов'язаних із тематикою дослідження.

Опис трудових функцій (ціннісні орієнтири)	Утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії здобувачів освіти між собою та з дорослими; формування в здобувачів освіти, громадянської активності та стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; формування української національної та громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України; формування готовності здобувачів освіти виявляти свою громадянську позицію, що передбачає вміння аналізувати суспільне життя й ідентифікувати себе з українською нацією, суспільством, обстоювати права й свободи українського народу, готовності бути залученими до діяльності у сфері безпеки та оборони України. Вчитель спільно з батьками, іншими законними представниками здобувачів освіти (...) сприяє розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню в них навичок здорового способу життя, дбає про їхнє фізичне і психічне здоров'я; формує в здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, поважати людську гідність і права людини, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до суспільної моралі та цінностей, зокрема правди, справедливості, рівності, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формує в здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами.
---	---

А. Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)	<i>A2. Предметно-методична компетентність.</i> Компетентності: A2.5. Здатність формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти. Знання: A2.5.31. Підходи до формування ціннісних ставлень здобувачів освіти. Уміння та навички: A2.5.U1. Формувати ціннісні ставлення в здобувачів освіти у процесі їхнього навчання, виховання й розвитку. Комунікація: A2.5.K1. Використовувати комунікацію як інструмент формування у здобувачів освіти ціннісних ставлень. Відповідальність і автономія: A2.5.B1. Обирати форми організації освітнього процесу, ефективні для формування особистості. <i>A3. Інформаційно-цифрова компетентність.</i> Компетентності: A3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності. Знання: A3.1.32. Правила критичного оцінювання інформації та критерії медіаграмотності, цифрової фінансової грамотності. Уміння та навички: A3.1.U2. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток здобувачів освіти, на прийняття рішень.
Б. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу	<i>B1. Психологічна компетентність.</i> Компетентності: B2.3. Здатність усвідомлювати й поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі. Знання: B2.3.31. Розмаїття й унікальність різних культур у суспільстві, відмінності між людьми, стратегії попередження, подолання і трансформації конфліктів.

Порівняння проєктів стандартів вищої освіти України першого та другого рівнів, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» і стандартів вищої освіти України першого та другого рівнів, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 013 «Середня освіта», «Початкова освіта» з ПС «Вчитель закладу загальної середньої освіти» показало наступне.

Станом на сьогодні **стандарты вищої освіти (СВО)**, за якими готують майбутніх педагогів, і **професійний стандарт учителя (ПС)** побудовані на **різних методологічних підходах**, що зумовлює суттєвий розрив між академічною підготовкою та практичними вимогами професії.

■ **СВО базуються на компетентнісному підході**, що реалізується через:

- **інтегральні компетентності** (загальна здатність, що визначає успішність у професії);
- **загальні компетентності** (комунікація, критичне мислення, етика тощо);
- **спеціальні (фахові) компетентності** (предметно-методичні знання та навички);
- а також **програмні результати навчання**, спільні для всіх предметних спеціальностей.

■ **Професійний стандарт учителя** натомість побудований на основі **трудових функцій**, які реалізуються через відповідні компетентності:

- у ПС передбачено **5 ключових трудових функцій**, що охоплюють діяльність учителя в цілісному форматі;
- ці функції деталізовано через **11 компетентнісних напрямків**, у межах яких сформульовано **38 конкретних компетентностей**.

	Кількість компетентностей та програмованих результатів			
	Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність – 013 «Початкова освіта»	Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Ступінь – бакалавр. Галузь знань – 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність – 013 «Початкова освіта»	Проект Стандар-ту вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)».	Стандарт вищої освіти України другий (магістерський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)».
Інтегральна компетентність	1	1	1	1
Загальні компетентності, спільні для всіх предметних спеціальностей	8	4	17	9
Фахові компетентності, спільні для всіх предметних спеціальностей	12	10	24	10
Програмні результати навчання, спільні для всіх предметних спеціальностей	16	8	37	18
Програмні результати навчання для предметних спеціальностей			52	121

Хоча між СВО та ПС є методологічна розбіжність, низка інтегральних, загальних та спеціальних (фахових) компетентностей у СВО фактично відповідає трудовим функціям і компетентностям, визначеним у ПС.

Наприклад:

Розгорнута таблиця відповідності між трудовими функціями Професійного стандарту вчителя та компетентностями/результатами навчання СВО за спеціальностями 013 та 014

Трудова функція (ПС вчителя)	Компетентність/Результат навчання (СВО 013)	Компетентність/Результат навчання (СВО 014)
Забезпечення реалізації прав людини, поваги до гідності, утвердження громадянських цінностей	ЗК-1. Здатність реалізовувати свої права й обов'язки...	ЗК1. Те сама формулювання
Формування в учнів поваги до культурної різноманітності та міжетнічного миру	ЗК-16. Здатність цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність	(Прямий відповідник не завжди зазначений, але може бути в загальних або фахових компетентностях)
Формування ціннісних ставлень, морального й етичного виховання учнів	ПР-01. Організовувати спілкування з урахуванням прав людини...	РН4. Реалізовувати громадянські права, утверджувати демократичні цінності
Забезпечення викладання державною мовою, мотивація до пізнання через мову	(Опосередковано через фахові компетентності мовного блоку)	РН5. Використання мовних засобів як інструменту навчання
Створення безпечного і підтримувального освітнього середовища	ЗК-4. Здатність діяти етично, дотримуватися норм педагогічної етики...	ЗК4. Та сама
Організація індивідуального підходу, врахування потреб учнів	СК-8. Здатність до організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб	СК8. Та сама
Надання психоемоційної підтримки, реагування на травматичні події	(В СВО 013 згадується непрямо, через загальні компетентності та фахові курси)	(У СВО 014 здебільшого не деталізовано)
Реалізація змішаного навчання та адаптація в кризових умовах	ЗК-7. Здатність використовувати цифрові технології в освіті	ЗК7. Та сама
Запобігання дискримінації, булінгу, підтримка інклюзії	СК-9. Здатність дотримуватись принципів академічної доброчесності та рівності	СК9. Та сама

Цей фрагмент аналізу демонструє, що окремі загальні компетентності (ЗК), програмні результати навчання (ПР/РН) у СВО та трудові функції й компетентності у ПС учителя мають високий ступінь взаємної відповідності. Однак через відсутність єдиної структури або перехресного посилання між цими документами, відповідність залишається імпліцитною, що ускладнює практичну інтеграцію стандартів у зміст освітніх програм і підготовку викладачів ЗВО. Попри методологічні розбіжності між ПС і СВО, значна частина трудових функцій вчителя має відповідники у загаль-

них фахових компетентностях та результатах навчання. Проте ключові компетентності, пов'язані з викладанням у кризових, воєнних умовах (психосоціальна підтримка, безпека, реінтеграція, робота з травмою, білінгвальна освіта тощо) — недостатньо деталізовані або взагалі відсутні. Це потребує актуалізації змісту підготовки педагогів та адаптації СВО до реалій війни.

При цьому чинні освітні стандарти не охоплюють низки трудових функцій, передбачених професійним стандартом, що є критичним в умовах війни. Зокрема, йдеться про формування готовності захищати незалежність і територіальну цілісність України, дотримуватися конституційних засад державного ладу, відстоювати національні інтереси, ідентифікувати себе з українською нацією та брати участь у сфері безпеки й оборони. Ці функції залишаються поза фокусом СВО, що потребує належної корекції.

Варто особливо зазначити, що різниця між освітніми стандартами та професійними стандартами призводить до розриву між знаннями й навичками, які здобувають майбутні педагоги у закладах вищої освіти, та тими вимогами, що їх висувають до вчителів-практиків. Це особливо критично в умовах нових викликів, спричинених війною, адже такий розрив ускладнює адаптацію молодих фахівців до реалій шкільної освіти, знижує ефективність їхньої професійної діяльності та уповільнює інтеграцію інноваційних підходів до навчання в умовах кризових ситуацій.

1.3. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ТА ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ НА РІВНІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗВО

У цьому розділі представлено основні результати аналізу освітньо-професійних програм та їх освітніх компонентів 18 ЗВО щодо наявності компетентностей і тем для вивчення, які свідчать про адаптацію й трансформацію навчання здобувачів педагогічної освіти відповідно до викликів російсько-української війни. Проаналізовано вебсайти 18 педагогічних ЗВО України (Додаток 1)²¹ щодо наявності/відсутності у відкритому доступі освітньо-професійних програм і освітніх компонентів, які відповідають предмету експертизи.

ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПИТАННЯ

- Чи проводиться підготовка майбутніх вчителів в ЗВО відповідно до викликів російсько-української війни?
- Чи відображено у навчально-методичній документації ЗВО та лекційних матеріалах складові, присвячені темам предмету експертизи?
- Які компетентності та результати навчання формуються у випускників педагогічних ЗВО відповідно до тематики експертизи?
- Аналітичну експертизу на рівні змісту й методології викладання у визначених ЗВО проводили, зокрема, стосовно наявності/відсутності тем «Міжнародне гуманітарне право», «Протидія пропаганді РФ / ІПсО», «Медіаосвіта / критичне мислення», «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу», «Подолання освітніх втрат та розривів».

Для визначення відповідності освітньо-професійних програм викликам російсько-української війни аналізували мету ОПП, компетентності й програмні результати навчання.

Під час експертизи було проаналізовано вебсайти 18 педагогічних ЗВО України щодо наявності/відсутності у відкритому доступі освітньо-професійних програм та освітніх компонентів, які відповідають предмету експертизи.

До освітніх компонентів ЗВО, що їх піддали експертизі, увійшли наявні:

- освітньо-професійні програми;
- робочі навчальні програми;
- силабуси;
- методичні рекомендації щодо викладання;
- матеріали лекцій та семінарів;
- матеріали підсумкового оцінювання, тематика випускних робіт.

Також в експертизі була врахована ієрархічність документів, що забезпечують організацію освітнього процесу у ЗВО на засадах компетентнісного підходу (див. Рисунок 1).

Під час проведення експертизи на вебсайтах обраних педагогічних ЗВО було переглянуто **475 освітньо-професійних програм** за спеціальностями 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів, які були у відкритому доступі, що дозволило визначити загальну рамку предметно-змістовного забезпечення навчання майбутніх учителів. Аналіз робочих програм і силабусів дозволив детальніше розглянути змістовне наповнення дисциплін відповідно до предмету експертизи та дослідницьких питань, а саме: тем прав людини під час збройних конфліктів, пропаганди й гібридної війни, медіаосвіти та критичного мислення, подолання освітніх втрат тощо.

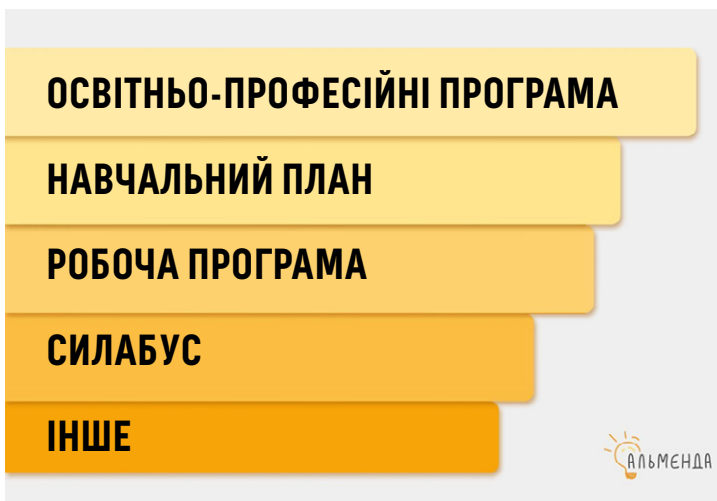
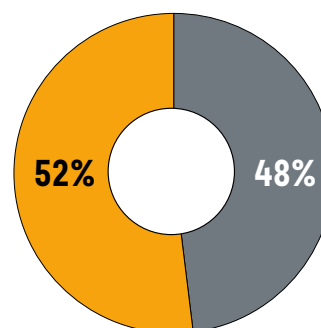

Рисунок 1.

Загальний висновок

- На вебсайтах ЗВО відсутні дані щодо змісту освітніх компонентів освітньо-професійних програм, що підлягають експертизі (методичні рекомендації щодо викладання, матеріали лекцій і семінарів, матеріали підсумкового оцінювання, тематика випускних робіт). Тож серед матеріалів, які мали суттєве значення для проведення дослідження, вдалося знайти лише частину. Зокрема, у вільному доступі були частково ОПП, деякі робочі навчальні програми та силабуси. Наприклад, із **914** акредитованих ОПП, внесених до Реєстру суб'єктів освітньої діяльності²², у вільному доступі на момент проведення експертизи перебувало **475 ОПП**.
- Методичних рекомендацій щодо викладання, матеріалів лекцій і семінарів тощо у вільному доступі переважно не знайдено. Розглянути напрями й зміст навчальних дисциплін можна через матеріали, які супроводжують викладання певної дисципліни — лекції, матеріали семінарських занять та інше. Проте більшість матеріалів до навчальних дисциплін, наявних на сайтах закладів вищої освіти, не мають вільного доступу через розміщення на закритих платформах на взір Moodle. Здебільшого вільний доступ до матеріалів на платформах ЗВО мають здобувачі освіти конкретного ЗВО — і тільки до тих, які стосуються безпосередньо їхнього навчання.

Всього 914 ОПП. Спеціальність 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта» (за предметними спеціальностями)

- у вільному доступі, 475
- відсутній доступ, 439

- Неможливо порівняти зміни у підготовці майбутніх вчителів відповідно до ескалації збройного конфлікту через відсутність попередніх досліджень щодо предмету експертизи.
- Компетентності та результати навчання, визначені в освітньо-професійних програмах ЗВО за спеціальностями 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта», загалом відповідають положенням чинних стандартів вищої освіти. Вони охоплюють інтегральні, загальні та фахові компетентності, передбачені нормативною базою, і забезпечують базову професійну підготовку. Проте виявлено низку змістових прогалин, які є критичними в умовах війни та потребують термінової уваги:
 - **відсутність або фрагментарна присутність компетентностей, пов'язаних із психо-соціальною підтримкою учнів, зокрема, в умовах травматичного досвіду, втрат чи переміщення;**
 - **недостатнє врахування тематики реінтеграції учнів з ТОТ або тих, хто повернувся з-за кордону, включно з питанням мовної адаптації та подолання освітніх розривів тощо.**
- Серед проаналізованих ОПП 16 ЗВО у 14 ЗВО відсутні прямі посилання на існування та врахування наявних викликів російсько-української війни і не прописані компетенції й програмні результати навчання, необхідні для їх подолання. Утім, є приклади врахування: *«РНУ18. Діяти в умовах небезпечних ситуацій воєнного стану та післявоєнного відновлення, дотримуватися вимог до організації безпечного освітнього середовища та принципів травма-інформованого підходу», або: «Підготовка бакалаврів середньої освіти, учителів історії та правознавства у закладах загальної середньої освіти, що здійснюється за допомогою студентоцентрованого навчання, оволодіння методикою педагогічної та основ наукової діяльності, розвитку креативності, розвитку національної самосвідомості, правосвідомості та передбачає здобуття компетентностей, достатніх для викладання історичних і правознавчих дисциплін в закладах середньої освіти в умовах необхідності поступової реінтеграції тимчасово окупованих територій».*
- В освітньо-професійних програмах, робочих планах та силабусах наявні компетентності й результати навчання, сформованість яких дає можливість випускникам адаптуватися до розв'язування завдань, пов'язаних із викликами російсько-української війни (Додаток 2)²³. Наприклад, це такі компетентності: *«здатність реалізовувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства й необхідність його сталого розвитку, верховенство права, прав і свобод людини і громадянина України»; «здатність зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство й у розвитку суспільства, техніки і технологій»; «здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій».*
- Попри те, що в ОПП та силабусах практично відсутня інформація щодо врахування викликів російсько-української війни, робочі програми все ж можуть передбачати певні теми, що охоплюють такі виклики, тож на практиці викладання в деяких ЗВО може відбуватися з їх урахуванням. Наприклад, в Дрогобицькому державному педагогічному університеті в рамках навчальної дисципліни «Громадянознавство», а саме її робочої програми, по-

рушується питання збройних конфліктів: *«Права людини в умовах збройних конфліктів. Поняття та види збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право та сфера його застосування».*

Проте за результатами експертизи варто зазначити таке.

Найбільш гнучкими та адаптивними до викликів російсько-української війни є документи, які розробляються й затверджуються безпосередньо в ЗВО: силабуси та робочі програми. Проте інформації в зазначених документах недостатньо, щоб ознайомитися зі змістом щодо наявності інформації про російсько-українську війну.

Аналіз навчальних дисциплін з історії та громадянської освіти, які є обов'язковими для студентів усіх спеціалізацій першого (бакалаврського) рівня, засвідчив розрив між силабусами та робочими програмами щодо висвітлення тематики російсько-української війни.

Наприклад, у курсі «Актуальні проблеми української історії та культури» (авторка — проф. Наталя Романець) у силабусі відсутня згадка про війну, а в робочій програмі чітко прописано тему: «Україна в умовах російсько-української війни (2014–2022 рр.)». Те ж саме в курсі доц. Андрія Тарасова: силабус не містить згадок про війну, але в робочій програмі вона зазначена в тематичних блоках і контрольних запитаннях.

У курсі «Новітня історія» за 2023 рік силабус не містить згадок про РФ, однак у робочій програмі представлено аналіз агресивної політики Росії, процесів неосталінізації та загроз, які несе російський тоталітаризм.

Натомість у дисциплінах «Громадянська освіта» та «Військова історія України», попри їхній потенціал для інтеграції тем війни, згадок про російсько-українську війну не зафіксовано ні в силабусах, ні в робочих програмах, навіть у документах 2024 року.

Серед курсів магістерського рівня наявні дисципліни з потенційно релевантною тематикою (наприклад, «Порівняльні студії з історії тоталітаризму», «Актуальні проблеми громадянської освіти»), однак відсутність відкритого доступу до силабусів і програм не дозволяє оцінити, чи включено в них воєнний контекст.

Тож є несистемність у включенні тематики війни до навчального процесу, а також розбіжності між силабусами й робочими програмами, що обмежує прозорість і можливість комплексної інтеграції воєнного досвіду в освітній контент.

Подібна ситуація — і в інших закладах вищої освіти, де загальний підхід до включення тематики війни в навчальні дисципліни залежить переважно від оформлення освітньої документації, доступності силабусів і робочих програм на сайтах ЗВО, а також від ініціатив викладачів.

У деяких випадках зафіксовано позитивні приклади інтеграції теми російсько-української війни. Зокрема, в Харківському національному педагогічному університеті курс «Мілітарна історія України» містить чіткі згадки про бойові дії з 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022 року як у силабусі, так і в робочій програмі. Тематика включає аналіз формування Збройних сил України, анексії Криму, перебігу воєнних кампаній і взаємодії сил оборони.

Доступність і наповнення освітніх документів суттєво варіюється між ЗВО, і це впливає на системність інтеграції контексту війни у навчальний процес.

У Дрогобицькому державному педагогічному університеті бачимо часткову інтеграцію тематики російсько-української війни в навчальні курси. У більшості силабусів і робочих програм відсутні згадки про актуальні воєнні виклики, однак окремі дисципліни все ж включають відповідні теми.

Зокрема, у курсі «Громадянознавство» передбачено вивчення міжнародного гуманітарного права, видів збройних конфліктів і відповідальності за воєнні злочини. У курсі «Історія України (XX–XXI ст.)» тематика російської агресії, гібридної війни, злочинів проти людяності та спротиву України включена і до програми, і до переліку запитань до заліку та іспиту.

Тож війна частково відображена в змісті окремих дисциплін, проте відсутня як наскрізна тема у підготовці вчителів, що обмежує глибину опрацювання сучасного історичного й правового контексту.

Ситуація з кількістю документів теж не дозволяє провести повний аналіз. Скажімо, на факультеті історії, педагогіки та психології спеціальність 014 «Середня освіта (Історія та правознавство)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти має наповнення у 64%.

Спеціальність 014 «Середня освіта (Історія) та правознавство»	Дисципліни	Силабуси	Робочі програми
Обов'язкові дисципліни	23	15	15
Вибіркові дисципліни	5	5	4
Вибірковий компонент освітньої програми	19	10	11
Разом	47	30	30

Попри обмежений доступ до повного змісту лекційних і семінарських матеріалів, деякі силабуси та робочі програми містять окремі фрагменти, що свідчать про включення тематики війни. Наприклад, у вибірковій дисципліні «Історія Криму» Глухівського національного педагогічного університету (для спеціальностей 012, 013, 014, 015, 231, 053) в темі семінару «АР Крим у 1990–2024 рр.» пропонуються питання, присвячені окупації півострова: «Передумови окупації Криму Росією», «Реакція міжнародної спільноти», «Переслідування кримських татар». У самостійній роботі студенти аналізують «фактори незаконної окупації», «позицію Меджлісу», а також «загрози для культурної спадщини». До залікових запитань входять, зокрема, «Причини та передумови анексії Криму Росією», «Події лютого–березня 2014 року», «Наслідки анексії». У переліку рекомендованої літератури — джерела, що безпосередньо висвітлюють події війни, зокрема «Люди “сірої зони”» та «Брама Європи» Сергія Плохія.

Тема окупації Криму представлена у змісті дисципліни, однак її включення значною мірою залежить від ініціативи конкретного викладача, а не є результатом системного підходу до формування змісту педагогічної освіти.

Повноцінне навчально-методичне забезпечення дисциплін, які охоплюють сучасний воєнний контекст, залишається радше винятком. Показовий приклад — курс «Історія українського війська» у Дрогобицькому державному педагогічному університеті, де навчальні матеріали включають силабус, робочу програму, методичні рекомендації та конспект лекцій. Проте й тут воєнна тематика подається фрагментарно: у силабусі згадки про війну відсутні, у методичці — також, натомість у робочій програмі подано окремі аспекти, зокрема: «Російсько-українська війна. Формування Нацгвардії, ТРО, співпраця з НАТО, капеланська служба». Найдетальніше тематика розкрита лише в конспекті лекцій (с. 91–93), де описано ключові події війни. Це свідчить про відсутність сталого підходу до інтеграції воєнного контексту навіть у тих дисциплінах, де це є логічною і необхідною складовою.

Важливим джерелом для аналізу підготовки є тематика кваліфікаційних робіт. Цей вид підсумкового дослідження дозволяє студентам демонструвати сформовані компетентності та ре-

зультати навчання через вивчення актуальних соціальних явищ, зокрема, пов'язаних із війною. Показовий приклад — кафедра соціології та масових комунікацій факультету географії, туризму та історії Криворізького державного педагогічного університету. Тут запропоновано низку тем, безпосередньо пов'язаних із сучасними викликами:

- «Публічні комунікації в умовах російсько-української війни: зміст і форми реалізації (на прикладі м. Кривий Ріг)»;
- «Соціальна реклама в умовах війни: зміст, форми і соціокультурні впливи»;
- «Міграція української молоді в умовах війни: шанси і ризики»;
- «Міжособистісні комунікації у воєнний час: стан, проблеми і шляхи їх подолання»;
- «Дозвілля молоді в умовах війни: прагнення і можливості»;
- «Соціальне здоров'я містян в умовах війни: структура, стан і проблеми».

Цей приклад демонструє наявність академічного інтересу відповідно до тематики дослідження серед студентів, а також готовність частини ЗВО реагувати на суспільні виклики через наукову і дослідницьку діяльність.

РОЗДІЛ 2.

РЕЗУЛЬТАТИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому розділі представлено основні результати онлайн-опитування студентів випускних курсів педагогічних спеціальностей²⁴ шести українських закладів вищої освіти, загалом зібрано 275 анкет. Також тут містяться результати глибинних інтерв'ю та фокус-груп (викладачі, студенти, адміністрація) в чотирьох ЗВО.

24 Участь студентів в опитуванні була добровільною, тож є ймовірність, що опитувальник пройшли найбільш вмотивовані студенти, що певною мірою вплинуло на оцінки аспектів навчання, представлені нижче.

Під час проведення кабінетного аналізу освітньо-професійних програм та їхніх освітніх компонентів, відібраних ЗВО, щодо наявності компетентностей і тем для вивчення, які свідчать про адаптацію й трансформацію навчання здобувачів педагогічної освіти відповідно до викликів російсько-української війни, методичних рекомендацій щодо викладання, матеріалів лекцій і семінарів тощо переважно у вільному доступі не знайдено. Тож розглянути напрями й зміст навчальних дисциплін можливо через безпосереднє спілкування з учасниками освітнього процесу в ЗВО (адміністрація, викладачі, студенти).

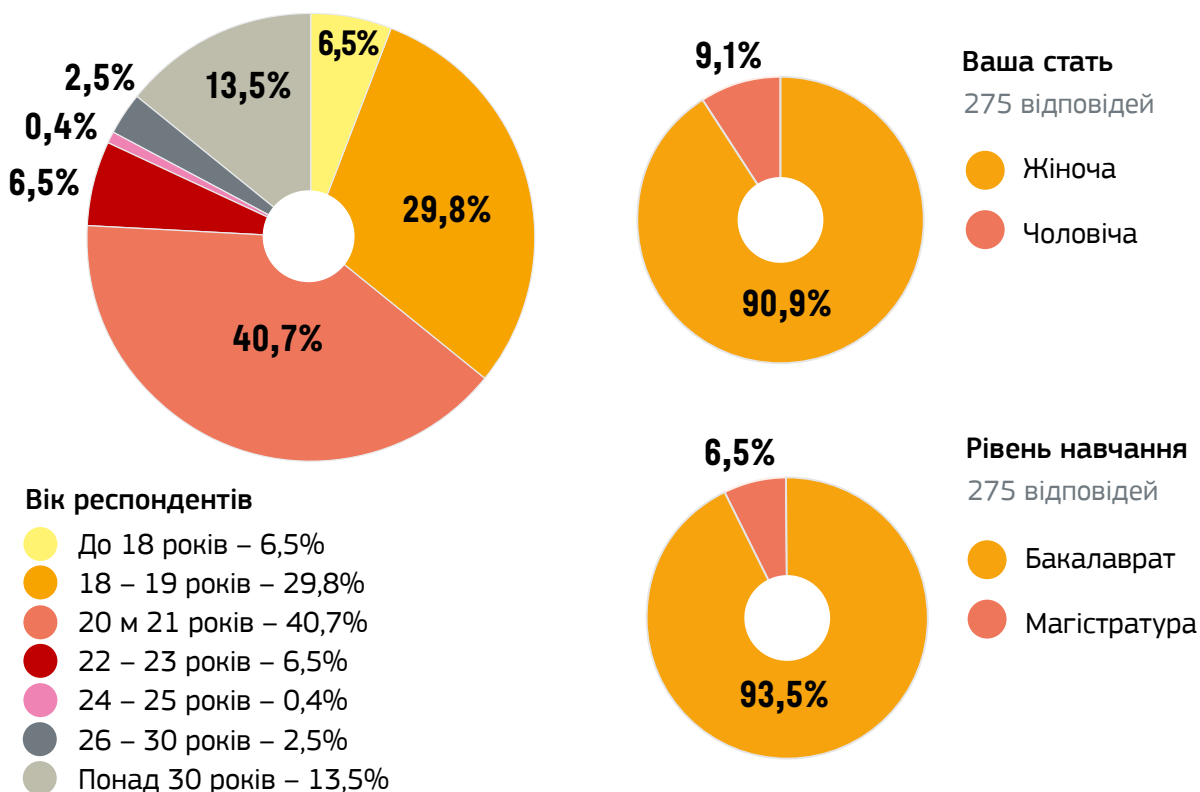
ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ

- Чи проводиться відповідна до викликів російсько-української війни підготовка майбутніх вчителів в ЗВО?
- Чи відображено у навчально-методичній документації ЗВО та лекційних матеріалах складові, присвячені темам предмету моніторингу, чи виділено години?
- Які компетентності формуються у випускників відповідно до теми дослідження?

2.1. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИПУСКНИХ КУРСІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (КІЛЬКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Респонденти онлайн-опитування

Серед студентів, які взяли участь в опитуванні, більшість були випускниками навчального рівня «бакалавр» (93,5%); відповідно, середній вік респондентів — 19–21 років (71,5%). Переважну більшість склали жінки (90,9%).

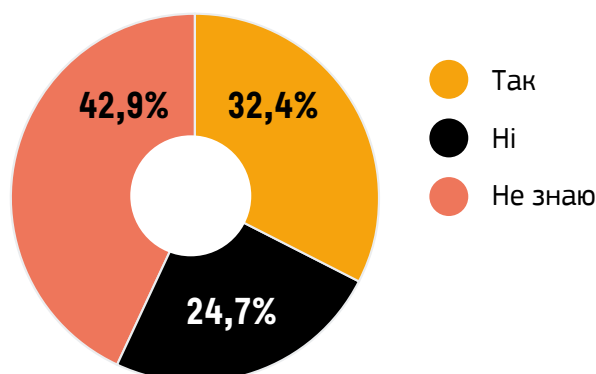

Плани працювати вчителем у закладах загальної середньої освіти України

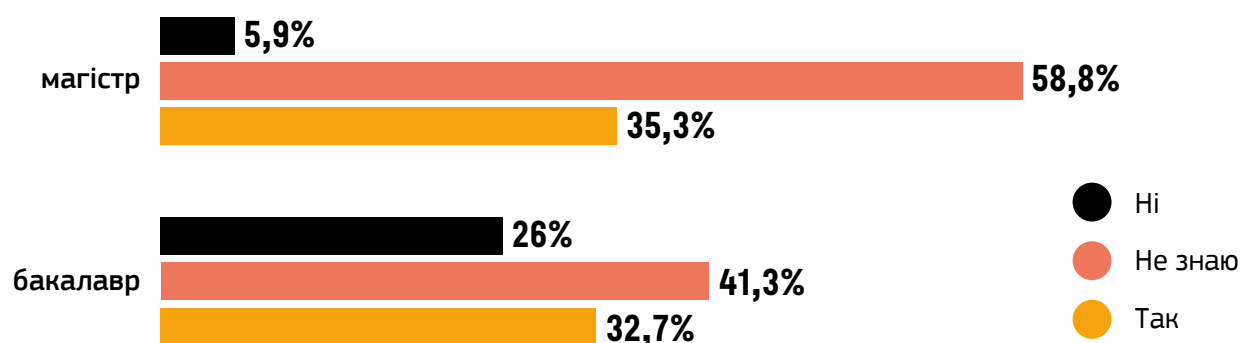
Щодо майбутніх планів працювати в системі шкільної освіти студенти розподілилися майже на рівні за кількістю респондентів групи (див. діаграму).

При цьому оцінка визначеності за рівнями навчання показує, що серед учасників дослідження, які навчаються на рівні «бакалавр», кількість тих, хто не планує працювати в школі після завершення навчання в ЗВО, значно вища (26,07%), ніж серед учасників, які навчаються за рівнем «магістр» (5,88%). Отже, ймовірно, що цей показник залежить від бажання студентів бакалаврів і далі навчатися за рівнем «магістр». Відсоток випускників магістратури, які не визначилися з майбутнім, дуже значний (64,71%).

Чи плануєте Ви працювати в школі після завершення навчання у ЗВО?

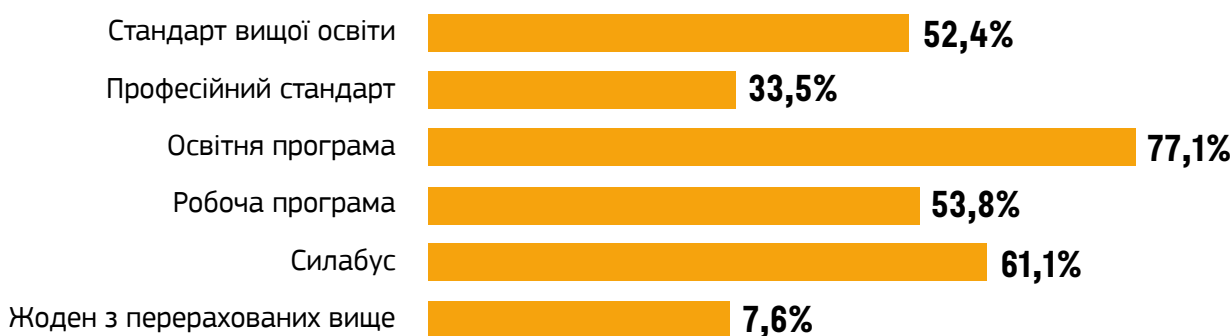
Порівняння відповідей щодо планування працювати в школі після завершення навчання в ЗВО за освітнім рівнем

Обізнаність студентів стосовно нормативних документів, що регулюють мету, зміст, результати навчання, компетентності здобувачів освіти та професійні компетентності вчителя

Переважна більшість опитаних студентів ознайомлена з нормативними документами. Відсоток тих, хто зазначив, що жодний із перерахованих в опитуванні документів їм невідомий, низька. Найвищі показники обізнаності студентів стосуються документів, що їх розробляють та ухвалюють на рівні ЗВО (освітня програма — 77,1%, робоча програма — 53,8%, силабус — 61,1%). Кожен другий (52,4%) респондент вказав, що знає вимоги державних стандартів навчання, проте вимоги професійного стандарту вчителя знайомі лише третині студентів (33,5%). Це свідчить про недостатню інтеграцію положень професійного стандарту вчителя в освітній процес ЗВО і вказує на **розрив між академічною підготовкою та очікуваннями ринку праці**, а також на необхідність **посилення зв'язку між змістом підготовки у ЗВО та реальними викликами шкільної практики**, особливо в умовах війни.

Оберіть документи серед перерахованих, з якими ви ознайомлені (Можливо обрати декілька варіантів):

Визначення респондентами викликів російсько-української війни, які впливають на освітній процес у закладах загальної середньої освіти

Під час опитування студентам запропонували визначити виклики російсько-української війни, які мають вплив на освітній процес в ЗЗСО. Респонденти мали можливість зазначити декілька із запропонованих варіантів або додати свій. Серед головних викликів, на думку студентів: «психологічний супровід учасників освітнього процесу» (70,2%) та «збереження ідентичності» (68,4%). Водночас висока ймовірність, що респонденти визначили «освітні втрати»²⁵ та «освітні розриви»²⁶ як синоніми. Тому, якщо додати показники «освітні втрати» (47,3 %) та «освітні розриви» (33,1%), то цей показник буде найвищим (80,4%). Кожен другий студент (52,4%) зазначив серед викликів, що впливають на освітній процес, «політику інтеграції/реінтеграції українців, які перебували за кордоном або на окупованих територіях».

Що можливо віднести до викликів російсько-української війни?

(Можливо обрати декілька варіантів):

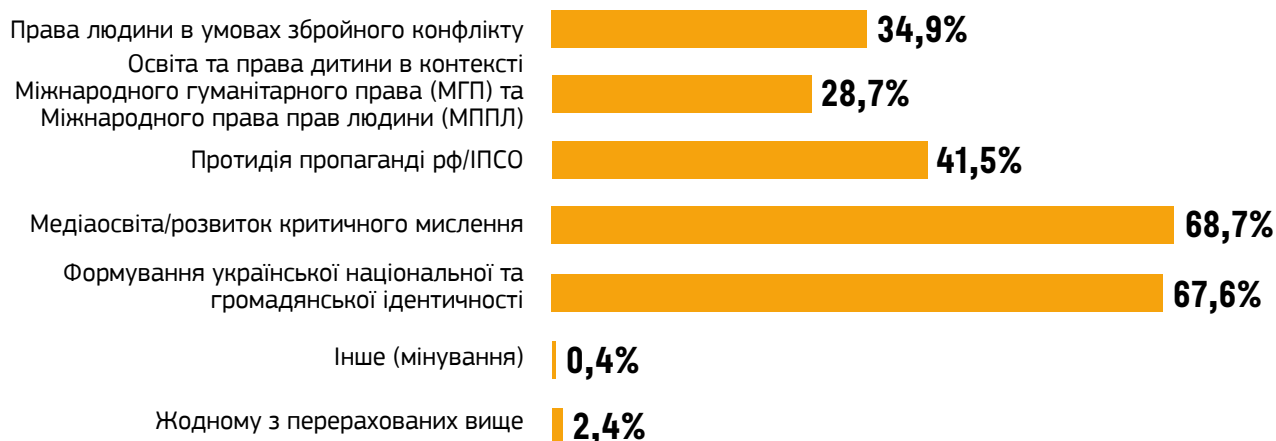
²⁵ «Освітні втрати» — будь-які втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи чи погіршення умов навчання для конкретного учня. В Україні освітні втрати зумовлені як пандемією, так і війною. Вимушена перерва у навчанні, знищені школи, відсутність очного навчання, значні обмеження для дистанційної освіти.

²⁶ «Освітні розриви» — різниця в рівні результатів навчання між різними групами школярів, зумовлена сталими факторами, наприклад, соціально-економічним статусом, гендером, регіоном проживання.

Визначення респондентами відповідності до викликів російсько-української війни підготовки майбутніх вчителів та знаннєвого компоненту методичної підготовки до організації навчання з подолання викликів

Ми запропонували учасникам дослідження визначити питання, яким приділялася увага під час навчальних занять, самостійної або практичної роботи. Найбільше уваги, згідно з відповідями студентів, приділяли медіаосвіті: це розвиток критичного мислення (68,7%), протидія пропаганді та інформаційно-психологічним операціям (41,5%). Ці два показники сукупно стали лідерами у відповідях. На другому місці щодо підготовки — показник стосовно формування української національної та громадянської ідентичності (67,6%). Правову складову під час підготовки зазначила менша кількість респондентів (права людини в умовах збройного конфлікту — 34,5%, освіта та права дитини в контексті МГП²⁷ та МППЛ²⁸ — 28,7%). Аналіз відповідей показує, що основні напрями підготовки загалом корелюють із вимогами, закладеними у СВО, зокрема, щодо розвитку критичного мислення, громадянської активності, поваги до прав людини та демократичних цінностей. Водночас реалізація окремих складових, що є критично важливими в умовах війни — зокрема, у сфері правозахисту, безпеки, підтримки вразливих категорій учнів і викладання в кризових ситуаціях — залишається фрагментарною або взагалі не відображеною в освітніх програмах. Це підкреслює потребу у чіткому визначенні таких компетентностей і програмних результатів навчання в офіційних стандартах вищої освіти, щоб забезпечити їхню обов'язкову присутність у змісті підготовки майбутніх педагогів.

Чи приділялась увага під час навчальних занять, самостійної або практичної роботи наступним питанням? (Можливо обрати декілька варіантів):

Щодо знаннєвого компоненту методичної підготовки до організації навчання з подолання викликів російсько-української війни найбільше інформації, як зазначили респонденти, було отримано з організації освітнього процесу в умовах очного/дистанційного/змішаного навчання (81,5%), найменше — з організації роботи для подолання освітніх втрат із застосуванням діагностувальних методик їх виявлення (21,1%). Щодо решти викликів знання отримав майже кожен другий респондент.

27 Міжнародне гуманітарне право.

28 Міжнародне право прав людини.

Виберіть з наведених викликів ті, знання з подолання яких ви отримали під час навчання? (Можливо обрати декілька варіантів):

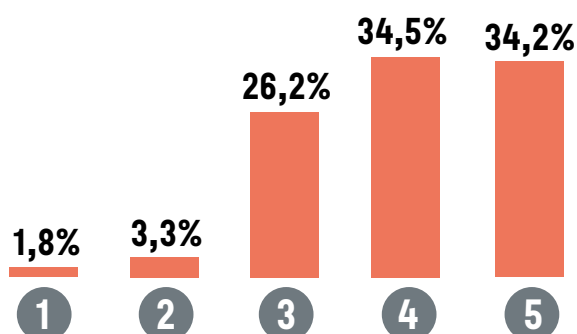

Оцінка сформованості компетентностей випускників ЗВО відповідно до теми дослідження

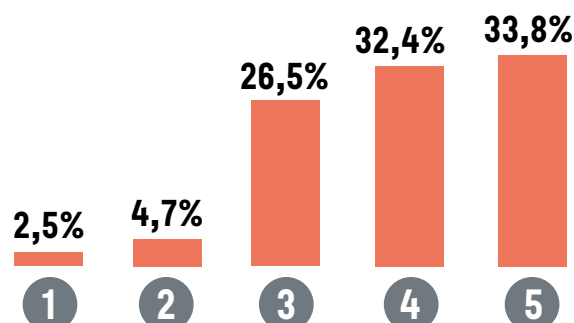
Ми запропонували учасникам дослідження оцінити, якою мірою, на їхню думку, сформовані в них компетентності щодо подолання викликів, спричинених російсько-українською війною, під час організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

- За результатами опитування найбільш сформованими є компетентності, пов'язанні з медіаосвітою, критичним мисленням і протидією пропаганді. Показник відмінної оцінки складає від 33,8 % до 34,2 %, доброї оцінки — від 32,4 % до 34,5 %, задовільної — на рівні 26 %. Незадовільний рівень зазначили менш ніж 5 % респондентів. Показник сформованості зазначених компетентностей у магістрів значно вищий, ніж у бакалаврів.

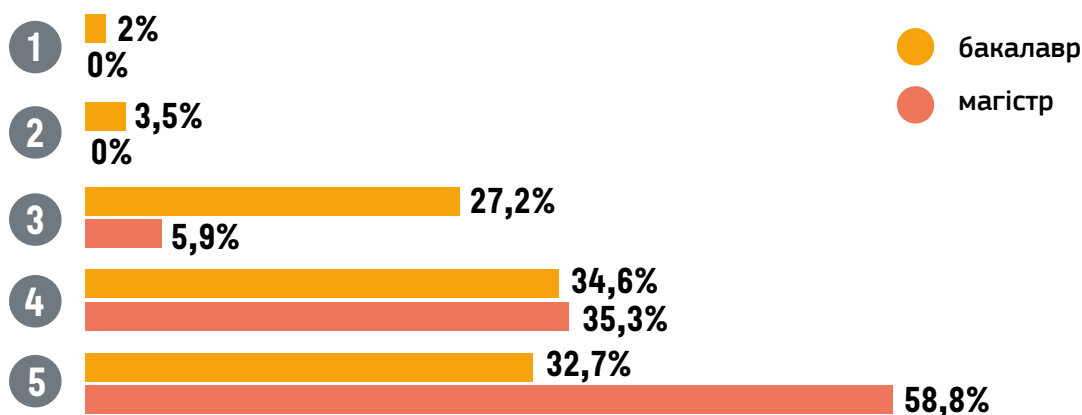
Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо медіаосвіти/критичного мислення

Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо протидії пропаганді рф/ІПСО

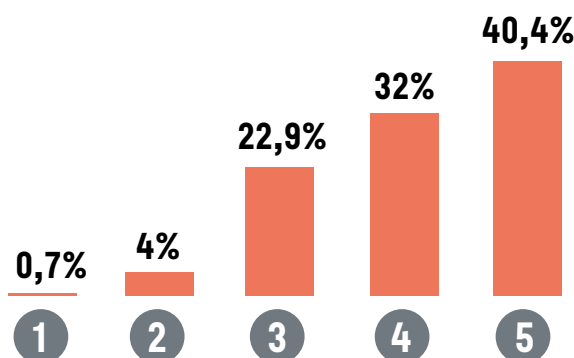

Порівняння відповідей щодо оцінки сформованості власних компетентностей щодо медіаосвіти / критичного мислення за освітнім рівнем

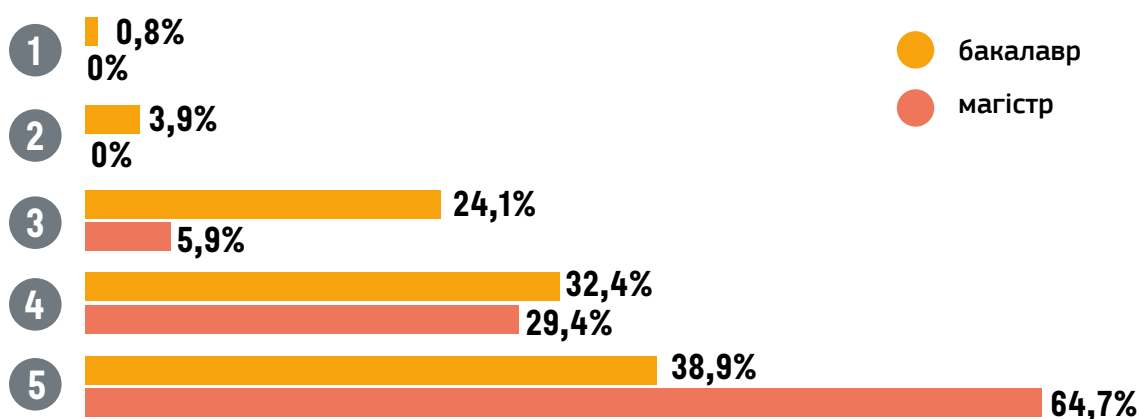

- Щодо сформованості компетентностей з «організації освітнього процесу в умовах очного/дистанційного/змішаного навчання» показник практично підтвердив, що респонденти отримали знання (81,5%), і це відповідно вплинуло на рівень самооцінки студентів. Незадовільно оцінюють їх менш ніж 5%. Вищий рівень сформованості зазначених компетентностей у магістрів, як порівняти з бакалаврами, вірогідно свідчить про те, що їхнє цілісне формування відбувається переважно на етапі магістерської підготовки, а бакалаврські програми охоплюють цей компонент лише частково. Таку відмінність може також пояснювати вплив більш тривалої та змістовної виробничої практики, яка дає магістрам ширші можливості для застосування знань у реальних умовах освітнього процесу.

Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо організації освітнього процесу в умовах очного/дистанційного/змішаного навчання

Порівняння відповідей щодо оцінки сформованості власних компетентностей щодо організації освітнього процесу в умовах очного/дистанційного/змішаного навчання за освітнім рівнем

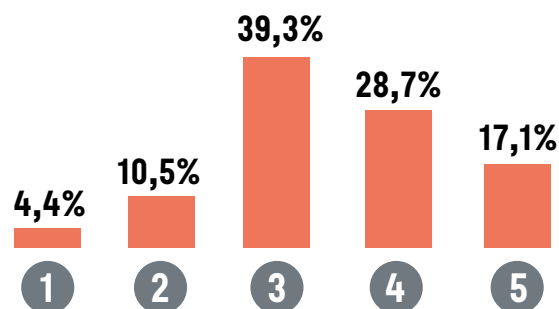

- Попри високі показники самооцінки компетентностей щодо роботи в умовах очного, дистанційного та змішаного навчання, значна частина студентів не впевнена у здатності долати освітні втрати та розриви під час роботи в закладах загальної середньої освіти. 39,3% оцінили свій рівень підготовки як «задовільний», а сумарний показник «добре» і «відмінно» становить 45,8%, що загалом свідчить про помірний рівень готовності до цього виклику. Водночас простежується невідповідність між рівнем сформованих компетентностей і отриманим знанням компонентом: лише 21,1% респондентів зазначили, що мали змогу отримати відповідні знання під час навчання. Це вказує на дефіцит системної підготовки до роботи з учнями, які зазнали освітніх втрат, та на потребу в посиленні методичних і змістових складових у навчальних програмах ЗВО.

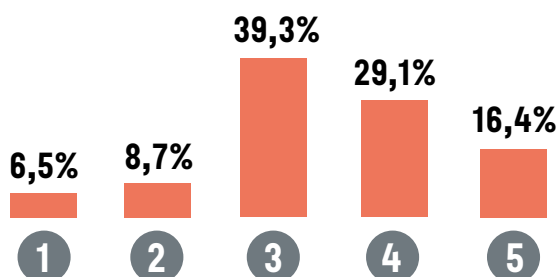
- Схожа й оцінка сформованості власних компетентностей щодо здатності усвідомлювати важливість МГП та МППЛ під час організації освітнього процесу в умовах збройного конфлікту.

- Серед опитаних студентів понад 70% (оцінка 5 — 40,1%, оцінка 4 — 30,9%) зазначили, що відчують готовність до ефективного виконання завдань та вирішення проблем щодо формування в учнів української національної та громадянської ідентичності. Близько 5% респондентів не готові працювати з цим викликом. Решта оцінюють свої компетентності як задовільні (23,3%).

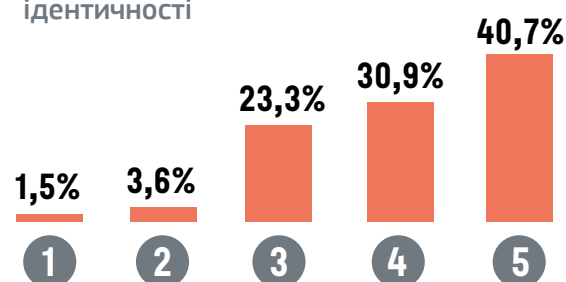
Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо подолання освітніх втрат та розривів

Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо української національної та громадянської ідентичності

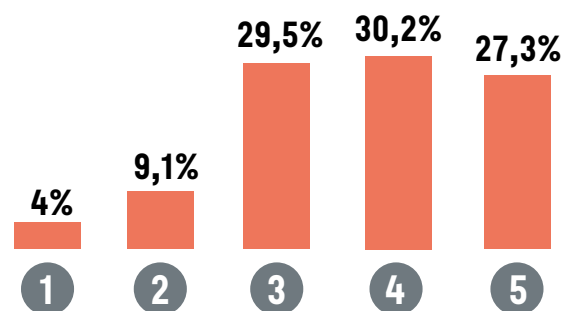

Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо української національної та громадянської ідентичності

- Серед опитаних майбутніх учителів 13,1% заявили, що не відчувають здатності надавати психологічну підтримку учасникам освітнього процесу. Проте майже половина респондентів оцінила свої компетентності в цій сфері як високі (27,3% — «відмінно», 30,3% — «добре»). Однак існує ризик переоцінки власних можливостей, адже лише 36% студентів у попередній відповіді повідомили, що під час навчання отримали відповідні знання.

Оцініть від 1 до 5 (де 1 – мінімальне значення, а 5 – максимальне) сформованість власних компетентностей під час навчання у ЗВО щодо психологічної підтримки учасників освітнього процесу

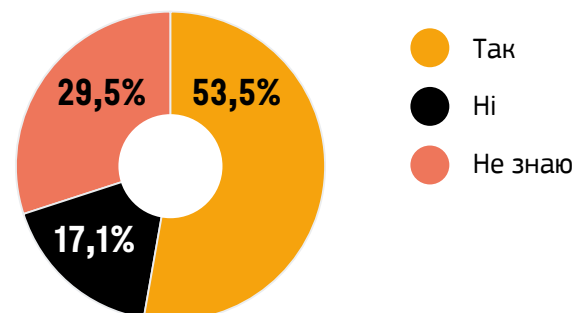
Щодо необхідності впровадження в освітній процес підготовки вчителів окремої навчальної дисципліни

Під час опитування студентам запропонували оцінити потребу у впровадженні окремої навчальної дисципліни, спрямованої на підготовку до роботи з викликами, зумовленими російсько-українською війною, в межах організації освітнього процесу в ЗЗСО. Понад половина респондентів (53,5%) підтримує цю ідею, 17,1% вважають її недоцільною, решта — не визначилися з позицією.

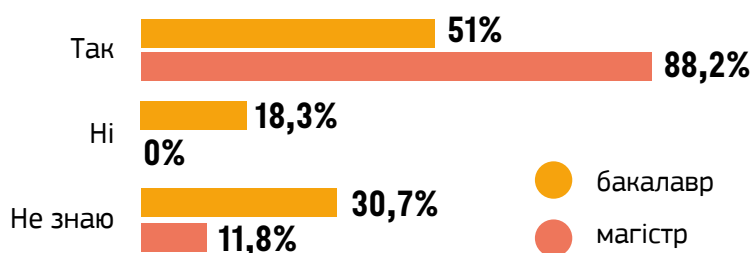
Різниця між рівнями підтримки серед магістрів та бакалаврів показова: 88,2% магістрантів висловилися за впровадження окремого курсу, а серед бакалаврів таких — лише 50,9%. Це може свідчити про те, що студенти бакалаврату очікують отримати відповідну підготовку на наступному етапі навчання — вже під час магістратури, що підкреслює потребу в розширенні змістового наповнення ще на бакалаврському рівні.

Тож переважна більшість студентів педагогічних ЗВО ознайомлена з основними освітніми документами, зокрема, тими, що їх розробляють на рівні університетів (освітні програми, силабуси, робочі програми). Проте знання про професійний стандарт учителя демонструє лише третина респондентів, що вказує на розрив між академічною підготовкою та реальними вимогами професійної діяльності в школі.

Чи потрібно впроваджувати в освітній процес підготовки вчителів питання викладання в умовах викликів російсько-української війни як окремої дисципліни?

Чи потрібно впроваджувати в освітній процес підготовки вчителів питання викладання в умовах викликів російсько-української війни як окремої дисципліни?

Майбутні педагоги чітко усвідомлюють ключові виклики, пов'язані з війною — насамперед потребу в психологічному супроводі учасників освітнього процесу, у збереженні національної ідентичності та подоланні освітніх втрат. Ці напрями студенти вважають найважливішими для організації освіти в умовах збройного конфлікту.

Аналіз навчального досвіду респондентів свідчить: найбільше уваги в навчальному процесі приділяється розвитку критичного мислення, протидії пропаганді, медіаграмотності та формуванню громадянської ідентичності — що відповідає вимогам СВО. Утім, теми, пов'язані з правозахистом, безпекою, психосоціальною підтримкою учнів і роботою в кризових ситуаціях, залишаються фрагментарними або недостатньо охопленими як у знаннєвому, так і в прикладному аспекті.

Рівень сформованості компетентностей студентів варіюється: найвищі оцінки отримали сфери медіаосвіти й організації змішаного навчання. У сферах подолання освітніх втрат, застосування міжнародного гуманітарного права та надання психологічної підтримки спостерігається дефіцит знань і впевненості. Ці теми найчастіше не охоплюються на бакалаврському рівні — на відміну від магістратури, де рівень підготовки значно вищий. Така різниця може бути пов'язана з більш змістовною практичною підготовкою та ширшим доступом до дослідницької діяльності на етапі магістратури.

Більше ніж половина студентів (53,5%) підтримує ідею запровадження окремої дисципліни, присвяченої роботі в умовах війни, а серед магістрів цей показник сягає 88%. Це свідчить про наявний запит на системну підготовку до викладання в умовах війни та післявоєнної відбудови, що має знайти відображення в змісті освітніх програм і державних стандартів.

2.2. РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУП ТА ІНТЕРВ'Ю УЧАСНИКІВ ОСВІТЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗВО (ЯКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Попри високі оцінки студентів під час опитування щодо підготовки до роботи в закладах середньої освіти, ми провели серію інтерв'ю та зустрічі з фокус-групами студентів і викладачів ЗВО, щоб підтвердити або спростувати результати респондентів.

Окрему увагу під час спілкування ми зосередили на обговоренні питання **трансформації й адаптації системи освіти з урахуванням викликів російсько-української війни** і того, як ці процеси відбуваються в ЗВО.

Практично всі учасники зустрічей вказали на необхідність змін і зазначили, що заклади педагогічної освіти «передусім є закладами не тільки навчання, а й соціальної згуртованості», і тому для більш якісної підготовки майбутніх учителів повинна відбуватися трансформація освітнього процесу, він має стати більш гнучким та адаптивним.

Із інтерв'ю з адміністрацією

...Ми дійсно розуміємо, що освіта сьогодні не може бути сталою, що трансформації відбуваються самі собою, враховуючи сучасні виклики й умови турбулентності. Ми дотримуємося такого принципу, що заклади освіти передусім є закладами не тільки навчання, а й соціальної згуртованості, що теж є дуже важливим. Вони є соціальними осередками навчання. Можна дійсно сказати, що наразі відбувається трансформація і змісту освіти, і методів освіти, і, зокрема, організації освітнього процесу. Ми можемо говорити про гнучкість, передусім, через побудову індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

...Якщо заглиблюватись у трансформації змісту — то ми дійсно враховуємо те, що завтра наші вчителі підуть у школу і зіткнуться з тим, що в школі будуть учні й учениці з різним досвідом щодо війни: вони можуть бути тими, хто постраждав від війни морально / матеріально / втратив рідних / в кого батьки чи рідні зараз на війні захищають Батьківщину. Тобто досвід може бути різний. Є внутрішньо переміщені особи, які знову ж таки втратили все. І коли вчитель потрапляє в таку аудиторію, то зрозуміло, що передусім його завдання, мабуть, не розповісти якийсь матеріал, а сформувати такий мікроклімат і знайти такий підхід до кожного учня, до кожної учениці, щоб їм було максимально комфортно, щоб вони без травм могли навчатися.

Але попри визнання того, що освітній процес потребує більшої гнучкості, учасники фокус-груп, викладачі та адміністрація ЗВО зазначили: цим процесам заважає зavelика регламентованість з боку держави та обмеження автономії ЗВО. Серед факторів, які заважають, згадували Державні стандарти вищої освіти, «постійні реформи, коли одні ще не закінчилися, а інші вже почалися». Особливо, на думку викладачів, впливають на освітній процес постійні рекомендації з боку Міністерства освіти і науки, які потребують реагування.

...Зміни правил гри не дають бути гнучкими, бо не вистачає часу розвивати програми, обмінюватися досвідом, а потрібно писати нові «папери» щодо акредитації та ліцензування.

...Викладачі роблять не те, що потрібно робити для підготовки студентів, а писати непотрібні роботи.

...В умовах війни це дуже загострюється.

(Викладачі ЗВО)

Думки щодо **необхідності Державних стандартів вищої освіти** у викладачів та адміністрації ЗВО розділилися. Викладачі кажуть, що визначення компетентностей, які потрібно формувати у студентів, допомагає у визначенні мети та змісту навчання, з іншого боку, складна процедура ухвалення стандартів заважає швидко реагувати на зміни.

Учасники зазначали, що стандарти були розроблені переважно в контексті мирного часу і не враховують специфіки викладання в умовах війни та післявоєнної реінтеграції. Учасники фокус-груп висловлюють потребу у включенні до стандартів нових компетентностей, які відповідають на сучасні виклики — як під час війни, так і в період відновлення. Наголошують, що поки нові стандарти не затверджені, ЗВО мають простір для творчих рішень — наприклад, через вибіркові дисципліни. Але є побоювання, що після затвердження нових стандартів ця автономія може бути втрачена. Отже, в університетському середовищі існує запит на більш гнучкі, адаптивні й контекстуалізовані стандарти, які поєднують загальні рамки з можливістю враховувати актуальні суспільні виклики.

...Наявність стандартів допомагає, бо має бути щось, від чого відштовхуватися...

...Ми вже стільки років працюємо без стандарту, ну якось і нормально. Тут важливо, щоб автономія вузу була збережена, і коли відбуваються акредитації, щоб це не було потім як покарання, бо з формальної точки зору, нормативної, дуже часто коли відбуваються акредитації, то ти маєш відповісти за кожне слово, кожну букву, кожний освітній компонент».

...Стандарти допомагають утриматися або навіть запобігти зловживанням під час освітнього процесу...

...Компетентності були виписані ті, які були для мирного часу. А для часу війни вони мають бути ще додані, і особливо для післявоєнної відбудови, чи післявоєнного часу, періоду, можемо називати його по-різному, бо мені здається, ще і ми до кінця не усвідомлюємо, з якими проблемами стикнемося, коли умовно завтра закінчиться війна, не хочу далі моделювати...

...Слава богу, ще не затвердили стандарт по середній освіті, то ми маємо можливість... компонувати освітні компоненти, вставляти формування громадянських і соціальних компетентностей, тощо... поки немає цих стандартів, то в нас є можливості. Після прийняття буде поставлена крапка, і на нашій автономії теж буде поставлена крапка, то єдина можливість — це вибіркові дисципліни.

Учасники дослідження під час зустрічей **ідентифікували виклики, які постали, на їхню думку, перед учасниками освітнього процесу внаслідок впливу збройного конфлікту**. Серед них називали такі:

- безпека освітнього процесу;
- необхідність оновлювати зміст навчання;
- додаткове навантаження на вчителів через необхідність готувати заняття для різних форм навчання (очна, дистанційна, змішана);
- психологічні виклики супроводу освітнього процесу (після бомбардувань, загибелі рідних тощо);
- виконання навчального плану, освітні втрати;
- адаптація вчителя до проведення занять у різних умовах;
- негативний вплив на свідомість дітей і батьків пропаганди та інформаційної війни;
- використання інтерактивних методів навчання в умовах зменшення кількості учнів або змішаного навчання;
- неврахування особливостей організації навчання в полікультурних регіонах.

Зокрема, якщо підсумувати висловлювання учасників зустрічей, вони демонструють значну зміну змісту педагогічної діяльності, яка в умовах війни виходить далеко за межі класичного викладання. Учителі змушені працювати в умовах нестабільності, з учнями, що перебувають у різних соціальних, психологічних і навіть географічних реальностях. Учителі стикаються з етичними, емоційними й політичними дилемами. Як говорити з дітьми про окупантів, злочини, втрати? Як поєднувати правду й делікатність? Це вимагає нових підходів до історичної, громадянської та моральної освіти, яких наразі бракує.

Для всіх наших вчителів, які працюють в Україні, були виклики в 2022–2023 навчальному році. Діти, які за кордоном вчилися, підключалися до своїх вчителів, до своїх українських шкіл — і у вчителя була **фактично потрібна підготовка**: в своєму класі він читає онлайн, або (...) офлайн проводить заняття з дітьми (...); потім він працює з дітьми, які в нього вчать кожен день. І частина дітей, які вчилися в зарубіжних школах (я просто досліджувала це питання), під'їждувалися два рази на тиждень, припустимо, середа і субота, тому що вони вчилися в Німеччині, Польщі і так далі. Через що була серйозна підготовка для вчителів — це напружа...

(Викладач вишу)

“ У вчителя стоїть виклик, як **цілісно забезпечити подання нового матеріалу**, враховуючи те, що урок, який він запланував, вже втрачений буде. Тому тут відповідальність і на вчителі, і відповідальність на учневі самостійно опановувати. А враховуючи вікові особливості, ми розуміємо, що від першого класу до найстарших учнів, це все дуже непросто. Не завжди батьки можуть вдома теж підключитися, пояснити дитині матеріал. І, можливо, один-два уроки — виглядає ще не так серйозно і проблемно, але це вже не один рік триває, так діти навчаються, з такими прогалинами.

(Викладач вишу)

“ **...Інформаційний простір засмічений багатьма фейками**, навіть коли закінчиться війна, він може негативно впливати на дітей, вони їх поширюють, не задумуючись, який зміст це несе, може нести великі деструктивні явища для нашої культури. Треба слідкувати не лише за тим, що діти кажуть на уроці, а й на перервах, якими категоріями інформації вони розмовляють.

(Студент)

“ **...Цей виклик не залежить від вчителя, але ігнорувати важко: стабільне зменшення кількості дітей.** Під час проходження практики в школі, в якій навчався (в центрі міста) 26–28 людей був стабільний клас, зараз — 5–6 до 9 класу, 1–3 після 9 класу. Так, можна перевести освіту з кількості в якість, але на практичному рівні це викликає проблеми, бо навіть практичні групові завдання неможливо виконати.

(Студент)

“ **...Є ще проблеми, скажімо, більш психологічні**, тому що зараз дуже багато дітей, в принципі, як і всі вони, в складних, напружених умовах постійних тривог, у стресі; крім того, є дуже багато дітей, в яких (...) батьки або на фронті, або, можливо, і в полоні, і це також дуже сильно на них тисне, і вчитель мусить якимось чином з цим давати собі раду, щоб і не травмувати дітей, і з іншої сторони, не ігнорувати їхні більші переживання.

(Студентка)

“ **...Один із викликів — це адаптація вчителів до проведення уроків у різних місцях**, якщо можна так сказати, бо сьогодні, наприклад, вчитель може провести урок в класі, завтра це буде бомбосховище, а післязавтра оголосять дистанційне навчання. І таким чином потрібно вміти адаптуватися до цього.

(Студентка)

“ **...Коли ти працюєш в регіоні, де дуже потужна пропагандистська складова РФ, дуже важко знайти аргументи на питання учнів щодо оцінки перебігу війни.** Особисто мені не вистачає адаптованих правових роз'яснень щодо воєнних злочинів...

(Студент)

“ **...Але сьогодні час нас змушує, наші вороги насамперед змушують нас вже сьогодні говорити з дітьми про те, що вчора буквально ми переживали.** Дійсно, це вже історія, і ми змушені про це говорити. І це дуже велике питання, в якому ракурсі з дітьми про це говорити. Не говорити про це ми не маємо права, бо якщо (...) вчитель не буде говорити про це із своїми учнями, то за нас це зробить наш ворог (...), вони з своєї точки зору все це подадуть. Тому ми зобов'язані про це говорити, і ми із студентами, і учні із школярами, але наскільки це буде етично, коректно, знайти форми, як, власне, це подати.

(Викладач історії)

Росія нікуди не зникне, і потрібна підготовка історика, що має надати учням справжню ретроспективну картину Московії і Росії у всесвітній історії (...). І, звичайно, у цьому потрібно зберігати баланс, **аби уроки ні в якому разі не перетворювали на навчання ненависті, етнофобії, шовінізму**. Але і забувати злочини, які вчинили російські уряди різних режимів, не тільки стосовно українців, а й всіх сусідів — поляків, балтійців, народів Центральної Азії, народів, які нині входять в склад, власне, Росії, — ми не маємо права.

(Викладач вишу)

Частина спілкування із зазначеними вище групами стосувалася рекомендацій Міністерству освіти і науки та закладам вищої освіти, наданих комітетом Верховної Ради України щодо пріоритетних **напрямів освітньої діяльності в умовах збройного конфлікту**. Учасники фокус-груп та інтерв'ю зазначили, що під час підготовки майбутніх вчителів певним питанням приділяється увага. Наприклад, щодо першого пріоритету²⁹, в ЗВО напрацьовано багато досвіду навчання технологіям дистанційної освіти, формування індивідуальних освітніх траєкторій, гнучкого формату організації змішаного навчання. Але серед компетентностей, яких недостатньо навчають майбутніх педагогів, освітяни перелічували такі:

організація освітнього процесу в умовах очного / дистанційного / змішаного навчання;

посилення роботи щодо забезпечення соціально-емоційного розвитку;

посилення заходів безпеки життєдіяльності, зокрема просвіта щодо цивільного захисту;

організація роботи з подолання освітніх втрат із застосуванням діагностувальних методик їх виявлення;

навчання на засадах індивідуального й диференційованого підходів;

актуалізація національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції як інтеграційної основи соціокультурного аспекту змісту освіти;

психологічний супровід освітнього процесу в умовах воєнного й післявоєнного часу.

- оцінювання та моніторинг навчання в умовах, коли учні в класі перебувають у різних «просторах» (за кордоном, на ТОТ, безпосередньо в класі) та потребують одночасного використання як інституційних, так і індивідуальних форм навчання;
- здатність реалізовувати роботу з подолання освітніх втрат із застосуванням діагностичних методик і їх виявлення;
- здатність оцінювати психологічний стан і надавати психологічну, психосоціальну допомогу та підтримку учасникам освітнього процесу;
- володіння мовою національних меншин і корінних народів;
- здатність застосовувати під час навчального процесу знання з міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини;
- здатність запобігати й протидіяти проявам насильства, дискримінації, булінгу (цькування) в умовах, коли учасниками освітнього процесу є діти з різним досвідом війни;
- здатність створення та адаптації освітнього простору в нетипових умовах і непристосованих приміщеннях;
- здатність застосовувати інтегроване навчання для досягнення обов'язкових результатів навчання;
- здатність реалізовувати моделі та можливості білінгвальної освіти в ЗЗСО на деокупованих територіях.

Проте учасники зустрічей **навели багато прикладів підготовки майбутніх вчителів у ЗВО** через включення до освітніх програм та навчальних дисциплін тем, що відповідають викликам російсько-української війни.

“...Ми читаємо курс громадянської освіти не тільки на історичному факультеті, а на всіх факультетах. І там враховуємо специфіку. У мене, зокрема, філологічний факультет був у минулому семестрі. Я говорю їм про компетентності, ми говоримо про громадянську компетентність, і ми говоримо про мовну компетентність. Тобто ми про ці речі говоримо. Зараз ми не психологи, ми більше говоримо про психологічні аспекти навчання і виховання. Але тут у нас ще є у всіх дієвий такий компонент.

(Викладач вишу)

“...По навчальній програмі є частина курсу КЗО (культура здоров'я особистості), тобто ця частина із курсу буде направлена на цю військову підготовку. Плюс зараз вводиться, я знаю, по університетам, в нашому університеті вже давно на всіх факультетах читається громадянська освіта, як не вибіркового предмету, а фаховий основний предмет.

(Студентка)

“...Критичне мислення, підходи до аналізу освіти, не загальний, а практичний підручник, який бачить учень, який живий для вчителя і для учня, він є дієвим. І ми показуємо на історичних прикладах, що 70 років існування тієї імперії не пройшли даремно, і цей інформаційний вплив дуже потужний. Тому такий досвід порівняння його в минулому, очевидно, підкреслює важливість розуміння цих процесів в сьогоденні.

(Викладач вишу)

“...Минулого року у нас був такий вибіркового курс “Право в умовах війни”, але оскільки на нього ходило дуже багато людей, то можна сказати, що він вже став багато в чому і основним, він був дуже актуальний. От там якраз нас вчили, нам викладав професійний юрист, який цим займається, і там ми розбирали всі ці моменти: про конвенції, про декларації прав людини, особливо, актуальні питання щодо поведінки із цивільними, із полоненими, і ця різниця між цивільними й комбатантами.

(Студентка)

“...В контексті викликів війни ми також не оминаємо увагою проблему міграції українців. Варто визнати, ця міграція є наймасштабнішою за всі періоди існування. І тому в нас є теж дисципліна за вибором, присвячена проблемі культурної спадщини української міграції діаспори — говоримо про причини, проблеми, питання збереження національної ідентичності за кордоном.

(Викладач вишу)

“...Поза межами навчального часу наші студенти долучаються до наукових робіт, зокрема, проєкту про діяльність щодо вшанування пам'яті наших загиблих випускників.

(Викладач вишу)

“...В університеті неймовірно велика увага приділяється саме психологічному розвитку студентів. І курси є там як обов'язкові освітні компоненти, і вони величезні, на два роки, там багато кредитів і годин. І є ще велика кількість вибірових дисциплін, яку обирають студенти, бо я моніорила, що студенти обирають дисципліни за вибором, а там велика варіативна частина і багато дуже гарних і потужних психологічних курсів, які спрямовані, зокрема, на те, як працювати з дітьми у сучасних умовах.

(Представниця адміністрації університету)

“...Серед обов'язкових освітніх компонентів з'явилися такі, як безпека життєдіяльності. Раніше (...) цей предмет був, умовно кажучи, другорядним, студенти його не дуже сприймали. Я ще сама пам'ятаю, коли вчилася, в нас щось таке подібне було, і ми ігнорували цей предмет, він нам здавався непотрібним, а тепер зовсім по-іншому підходимо і до питання цивільного захисту, і до домедичної підготовки (які також викладаються).

(Представниця адміністрації університету)

“...В магістратурі так само є предмет, який прописаний у навчальному плані, це психолого-педагогічні технології, і так само є вибірковий блок дисциплін. Тобто, якщо студент хоче і планує далі працювати в цій сфері, то в нього є багато можливостей обирати свою освітню траєкторію і за нею працювати. Бажання тільки треба для самовдосконалення.

(Студент)

“...На певній кількості семінарів у нас навіть проходили тренінги, завданням яких було якраз-таки з'ясувати, що є ІПсО, що є мовою ворожнечі. І ще хочу додати до цього, що в деяких студентів, наприклад, на нашому четвертому курсі, це питання є навіть темою їх дипломної роботи.

(Студент)

“...В університеті нас точно навчили, що до учня має бути комплексний підхід. Тобто це має бути вчитель, батьки і бажання самої дитини, формування її як особистості в цілому.

(Студент)

“...У нас активно впроваджується курс, як викладати в умовах війни, як дітей заспокоювати, як діяти в тих чи інших ситуаціях.

(Студентка)

“...Є курс комунікативної лінгвістики, куди включені теми декодування ІПсО.

(Студент)

“...Є дисципліна вікова психологія, де нам пояснювали, як заспокоїти дитину, вправи заспокоєння.

(Студентка)

“...На Логопедії нас навчають, як адаптувати навчальний матеріал до дітей, в яких дислексія внаслідок стресу, як виробляти стресостійкість.

(Студентка)

“...Протидія пропаганді та ІПсО в межах двох вибіркових дисциплін: комунікативна лінгвістика і риторика (чорні прийоми риторики і маніпуляцій).

(Викладач вишу)

“...Медіаосвіта є обов'язковим компонентом програми мови та літератури.

(Викладач вишу)

Багато хто з викладачів зазначає, що українська педагогічна школа має потужну теоретичну базу, що охоплює безліч аспектів викладання. Однак її **зміст недостатньо відповідає новим умовам, тому майже всі учасники зустрічей зазначили необхідність приділяти більше уваги розробленню нових навчальних дисциплін і науковим дослідженням із зазначених викликів**. Також студенти звернули увагу на недостатню кількість практики та озвучили перешкоди до ефективної практики, які стосуються навіть найкращої організації цього процесу, зокрема, її формальне проведення. Освітня система, за словами учасників зустрічей, може стати ключем для змін за наявності сприятливих умов. Вони поділилися своїм баченням та реальним досвідом, що може допомогти розв'язати питання замкненого кола освітніх проблем, що виникли внаслідок російської агресії.

“...Наукових досліджень недостатньо, тому що будь-яка тема має підкріпитися науковими результатами, щоб це відповідало якійсь дійсності, мало вагу при подальшому прийнятті рішень. І на основі цього мають писатися аналітичні записки.

(Декан)

“...Ми самі робимо освітні програми. І це залежить від доброї волі розробників освітніх програм і навчальних планів. Для мене взагалі було б ідеально, якби це були і окремі курси, і інтеграція окремих модулів, і тем, і підходів у різні предмети. Бо тільки таким комплексом ми можемо досягнути результату. Бо один курс нічого не вирішить, одна окрема тема чи один модуль теж ні. Але коли це буде комплексна підготовка, то тоді виробиться і розуміння цієї тематики. Це було би найкращим варіантом.

(Декан)

“Мені здається, було б непогано додавати в університети такий предмет, який би поєднав у собі більше практики, називався би конфліктологія чи щось таке, тому що ми знову сказали, що дуже емоційний стрес є через війну, і цей стрес є і в батьків, і у вчителів, і в дітей, і в усіх. І, звичайно, конфлікти виникають.

(Студент)

“...Щось пов'язане з актуальною психологією, не обов'язково конфліктологія — от як було право в умовах війни, щось типу воєнна психологія, (...) психологія в умовах війни — якісь такі моменти.

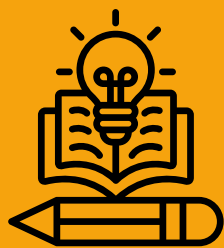
(Студентка)

“...Предмет якийсь більш інтеграційний, який би допомагав практично зрозуміти, як працювати, особливо те, що пов'язано з підготовкою у вже післявоєнних умовах, бо зараз у нас все дуже стрімко змінюється, а після війни нам доведеться інтегрувати наші території.

(Студент)

“...Один окремий курс не може вплинути на систему, краще створити в кожній дисципліні окремий модуль, присвячений цьому, для отримання систематичного результату.

(Студент)

РОЗДІЛ 3.
ВИСНОВКИ Й
РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Проведене дослідження підтвердило актуальність запиту на оновлення системи підготовки майбутніх учителів в умовах війни та повоєнної відбудови — запиту, сформульованого на державному рівні. Зокрема, у рекомендаціях Верховної Ради України, ухвалених за результатами парламентських слухань щодо подолання освітніх втрат, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, було наголошено на необхідності глибоких досліджень як передумови для формування ефективної державної освітньої політики. Комітет з питань освіти, науки та інновацій також акцентував увагу на небезпеці кумулятивного ефекту впливу російсько-української війни на якість освіти й визначив потребу в таких дослідженнях як пріоритетну.

У цьому контексті проведення дослідження стало вагомим інструментом громадського моніторингу підготовки педагогічних кадрів до викладання в умовах війни та після деокупації. Його результати дозволили не тільки зафіксувати поточний стан системи, а й виявити позитивні зрушення в адаптації освітнього процесу до умов кризи, збройного конфлікту та післявоєнної трансформації.

Було проаналізовано, наскільки освітні програми підготовки вчителів здатні оперативно реагувати на сучасні виклики, а також оцінено рівень готовності здобувачів до роботи в умовах психологічної, фізичної та інформаційної нестабільності. Особливу увагу приділено тому, як заклади вищої освіти враховують нові контексти: переміщення учнів, руйнування інфраструктури, необхідність дистанційного навчання, травматичний досвід дітей і педагогів. Зафіксовано зміни у змісті та цілях підготовки педагогів, а також застосування сучасних методик викладання, спрямованих на підтримку учасників освітнього процесу в екстремальних умовах.

Дослідження також дозволило виокремити ефективні практики, що вже впроваджуються в окремих ЗВО та мають потенціал до масштабування й інтеграції в державну освітню політику. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації виявило структурні вразливості освітньої системи, але водночас стало імпульсом для впровадження інноваційних рішень у сфері педагогічної освіти.

Зафіксовано прагнення низки закладів вищої освіти до оновлення освітніх програм, переосмислення цілей підготовки педагогів і впровадження сучасних підходів до навчання. Утім, виявлено й суттєві прогалини — передусім у недостатній інтеграції до змісту педагогічної освіти тем, пов'язаних з організацією навчання в умовах війни, міжнародним гуманітарним правом і правами людини, психосоціальною підтримкою, побудовою діалогу між учасниками освітнього процесу з різним досвідом війни, а також протидією деструктивним наративам і пропаганді РФ.

Подолання виявлених викликів вимагає комплексного підходу, що передбачає як інституційні зміни на рівні державних органів, закладів освіти та оновлення нормативно-правової бази, так і розбудову внутрішньої методичної й дослідницької спроможності закладів освіти. Поряд із цим необхідна скоординована міжнародна підтримка — зокрема, експертна, аналітична й фінансова допомога, запровадження інноваційних освітніх рішень і сприяння обміну міжнародним досвідом. Лише завдяки поєднанню національних зусиль і міжнародної співпраці можливе ефективне оновлення системи підготовки вчителів, що стане ключовою передумовою успішного відновлення освітньої системи України в умовах війни та повоєнної реконструкції.

3.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ

І. ДЛЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

1.

Розробити цілісну державну політику підготовки педагогів до роботи в умовах війни та післявоєнної відбудови.

- Ухвалити міжвідомчу стратегію з підготовки та підтримки педагогічних кадрів в умовах збройного конфлікту.
- Інтегрувати цю стратегію в реформи Нової української школи (НУШ) та політики післявоєнної реконструкції освіти.

2.

Оновити освітні стандарти з урахуванням викликів війни та післявоєнного періоду.

- Урахувати під час розроблення або оновлення стандартів вищої освіти для галузі знань А «Освіта» спеціальностей А3 і А4 необхідність включення окремих фахових компетентностей:
 - діагностика та подолання освітніх втрат;
 - психосоціальний супровід учнів;
 - організація навчання в умовах змішаного та дистанційного формату;
 - правова грамотність (МГП/МППЛ, права дитини, захист прав людини в умовах війни);
 - робота у полікультурному середовищі;
 - застосування білінгвальної освіти (особливо на деокупованих територіях).
- Включити до оновлених стандартів блоки професійної етики, з акцентом на захист прав учнів, недискримінацію та відповідальне поводження в умовах травматичних ситуацій.
- Визначити відповідні програмні результати навчання, що слугуватимуть індикаторами ефективності такої підготовки та внутрішніх систем забезпечення якості освіти.

3.

Забезпечити узгодженість між професійними та освітніми стандартами.

- Провести методичне узгодження СВО та професійного стандарту вчителя, щоб зменшити розрив між академічною підготовкою та реальними трудовими функціями.
- Інтегрувати трудові функції професійного стандарту вчителя до логіки формування програмних результатів навчання.

4. Надати ЗВО більше академічної свободи та методичної підтримки.

- Спростити процедури оновлення освітніх програм та швидкого впровадження нових курсів, зокрема:
 - провести акредитацію освітніх програм, за якими готують здобувачів вищої освіти за педагогічними спеціальностями у випадках, коли вносяться зміни в частині очікуваних програмних результатів навчання (компетентностей) вже акредитованої освітньої програми;
 - забезпечити державне фінансування послуг із проведення акредитації освітніх програм, спрямованих на адаптацію та трансформацію підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах війни.
- Сприяти розробленню типових модулів і навчально-методичних матеріалів (зокрема, з таких тем: освіта в умовах війни, права людини, робота на деокупованих територіях, робота з учасниками освітнього процесу з різним досвідом війни тощо).

5. Інституціоналізувати підготовку до викладання в ЗСО в умовах війни через окремі освітні компоненти.

- Рекомендувати ЗВО тимчасово інтегрувати до освітнього процесу елементи чинної Типової програми підвищення кваліфікації ЗО (зокрема, матеріали Базового онлайн-курсу та фасилітованих програм), що вже адаптовані до контексту війни й відповідають сучасним викликам у сфері педагогіки.

6. Створити національну платформу підтримки ЗВО, що готують майбутніх вчителів, у контексті викликів війни.

- Сприяти створенню єдиної освітньої платформи обміну практиками, навчальними матеріалами, силабусами та кейсами з підготовки педагогів до роботи у кризових умовах.
- Заохочувати ЗВО до створення відкритих онлайн-курсів, відеолекцій і підручників для підготовки педагогів до роботи у змішаних і нестабільних форматах.

7. Підтримати розвиток наукових досліджень у сфері педагогіки воєнного часу.

- Створити цільові грантові програми для ЗВО на дослідження тем організації навчання в умовах війни та післявоєнної відбудови, освітніх втрат, психологічної адаптації, гуманітарного права в освіті.
- Інтегрувати ці дослідження в державну програму відновлення освітньої системи після війни.

II. ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ, ЩО ГОТУЮТЬ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ ЗСО

1. Переглянути та адаптувати освітні програми відповідно до сучасних викликів (реалій війни та післявоєнного періоду).

- Інтегрувати тематику з подолання викликів війни, МГП, психосоціального супроводу, освітніх втрат та реінтеграційної роботи у фахові дисципліни.
- Переглянути освітні програми для включення таких тем:
 - «Гнучке навчання в умовах кризи»;
 - «Освітні втрати і діагностика. Оцінювальна та діагностична компетентність»;
 - «Психологічна та психосоціальна компетентність. Оцінювання психологічного стану учнів у класі з різним досвідом війни»;
 - «Основи міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини для вчителя. Права дитини в умовах збройного конфлікту та роль педагога в їх захисті»;
 - «Освітні підходи до недопущення насильства, дискримінації, булінгу в умовах війни. Формування діалогу між учнями з різним досвідом війни»;
 - «Громадянська та культурна інтеграція. Моделі білінгвальної освіти на деокупованих територіях».
- Забезпечити зв'язок між освітніми програмами та реальними умовами шкільної освіти, особливо в громадах, що постраждали від війни.
- Забезпечити інтердисциплінарний підхід, коли тематика організації навчання під час війни та післявоєнної відбудови інтегрується у кілька ключових дисциплін (педагогіку та психологію, методику навчання, практику тощо).

2. Розвивати інституційні практики гнучкого реагування.

- Розробити та впровадити обов'язковий курс (або міждисциплінарний модуль). Наприклад, «Педагогічна діяльність в умовах війни та післявоєнного відновлення» / «Освіта в умовах війни: психосоціальна підтримка, права дитини, кризове навчання».
- Розробити типову навчальну програму, адаптовану до різних контекстів (деокуповані території, діти з травматичним досвідом, класи з учнями з TOT / за кордоном).
- Використовувати силабуси й робочі програми як інструмент оперативної реакції на нові виклики. Це дозволить не чекати офіційного оновлення стандартів, а включати актуальну тематику вже зараз.
- Сприяти створенню в межах факультетів або навчально-методичних підрозділів ЗВО центрів змістовного оновлення, відповідальних за розроблення й оперативну адаптацію навчального контенту відповідно до актуальних суспільних викликів.
- Поширити практику застосування «гостьових лекцій» із запрошеними професіоналами, зокрема з використанням академічної мобільності викладачів закладів освіти, де є відповідні наукові досягнення та практичний досвід.

3. Розвивати компетентності викладачів ЗВО щодо навчання в кризових умовах.

- Провести для викладачів серії тренінгів:
 - викладання тем щодо організації навчання в умовах воєнного періоду;
 - методика викладання етично чутливих тем у контексті війни та травматичного досвіду;
 - методика роботи протидії деструктивним інформаційним впливам, зокрема, російським наративам;
 - розвиток психологічної стійкості та профілактика емоційного вигорання у викладацькому середовищі;
 - підтримка учасників освітнього процесу, які постраждали від війни.

4. Посилити практичну підготовку студентів.

- Забезпечити зв'язок між програмами практики та реальними умовами шкільної освіти, особливо в громадах, що постраждали від війни.
- Налагодити партнерства із закладами загальної середньої освіти в деокупованих або прифронтових регіонах для вивчення досвіду педагогів-практиків.

5. Залучати студентів до міждисциплінарних досліджень і громадських ініціатив.

- Заохочувати виконання кваліфікаційних робіт на теми, пов'язані з подоланням викликів війни, реінтеграцією, культурною пам'яттю та правами дитини.
- Інтегрувати студентські проєкти у локальні ініціативи підтримки учнів, які постраждали від війни.

ІІІ. ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ, ДОНОРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА МІЖУРЯДОВИХ СТРУКТУР**1. Підтримати формування державної політики педагогічної підготовки в умовах війни.**

- Надати експертну та аналітичну підтримку Міністерству освіти і науки України у розробленні міжвідомчої стратегії підготовки педагогічних кадрів в умовах збройного конфлікту.
- Сприяти інтеграції найкращих міжнародних практик до українських політик з підготовки вчителів до викладання в умовах збройного конфлікту та післявоєнної відбудови.

2. Надати наукову та фінансову підтримку оновлення змісту педагогічної освіти.

- Сприяти розробленню та впровадженню оновлених освітніх програм у закладах вищої педагогічної освіти, які охоплюють тематику прав людини, міжнародного гуманітарного права, психосоціальної підтримки, роботи в багатокультурному середовищі, а також протидії пропаганді й дезінформації.

- Підтримати створення типових навчальних модулів, адаптованих до умов воєнного часу та реалій післявоєнного періоду, з подальшою можливістю їх масштабування.
- Забезпечити експертну підтримку у формуванні індикаторів ефективності підготовки педагогів до викладання в умовах криз і складних гуманітарних викликів.
- Фінансувати створення дослідницьких хабів, які працюватимуть над тематиками педагогіки кризового періоду, інклюзивної освіти, міжкультурної інтеграції та освітньої реінтеграції дітей із тимчасово окупованих територій.
- Надати довгострокову підтримку науково-дослідницьким ініціативам, спрямованим на формування наукового підґрунтя для освітньої політики в умовах післявоєнного відновлення.
- У всіх програмах технічної допомоги ставити в центр підготовки педагогів здатність забезпечувати право дитини на безпечне, якісне та інклюзивне навчання, незалежно від її досвіду війни чи місця проживання.

3. Розвивати глобальні партнерства між українськими ЗВО та міжнародними освітніми установами.

- Створити спільні академічні програми, дослідницькі консорціуми та грантові механізми для зміцнення взаємодії між університетами країн-партнерів і українськими ЗВО.
- Просувати академічну мобільність та стажування викладачів і студентів педагогічних спеціальностей у закордонних установах, що мають досвід викладання в умовах гуманітарних криз.

З 2011 року, з
українського Криму

Наша місія

Наближаємо реінтеграцію
населення деокупованих
територій та закладаємо основи
гарантій неповторення

almenda.ngo@gmail.com